

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет гуманітарний
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (дипломної) роботи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ
РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Виконав(ла): здобувач(ка) вищої освіти
4 курсу, групи ГФ-221

Спеціальність: 242 Туризм

Освітня програма: Туризмознавство

Андрій ЯРЕМЕНКО

Керівник: к.е.н., доцент Сергій ЦВІЛИЙ

Рецензент: д.е.н., професор Юлія ЮХНОВСЬКА

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Гуманітарний

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Перший (бакалаврський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр

Спеціальність 242 Туризм

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«___» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

ЯРЕМЕНКА Андрія Михайловича

1. Тема роботи (проекту) ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)
керівник роботи (проекту) ЦВІЛИЙ Сергій Миколайович, к.е.н., доцент,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 26 лютого 2025 року № 69
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 30.05.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використанні навчальні посібники, підручники, статті наукових видань, матеріали міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій, монографії, Інтернет-джерела, законодавчі та нормативно-правові акти України, дані Всесвітньої туристичної організації, статистичні звіти.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1) Теоретико-методичні засади дослідження історико-культурних об'єктів туристичного регіону. 2) Сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів регіону України. 3) Стратегічні перспективи розвитку історико-культурних об'єктів вітчизняного регіону.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Графічний матеріал кваліфікаційної (дипломної) роботи складає: 5 таблиць, 6 рисунків.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної (дипломної) роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ЦВІЛИЙ С.М., доцент кафедри ТГРБ	28.02.2025	02.04.2025
2	ЦВІЛИЙ С.М., доцент кафедри ТГРБ	28.02.2025	16.04.2025
3	ЦВІЛИЙ С.М., доцент кафедри ТГРБ	28.02.2025	30.04.2025
Нормо контроль	КОРНІЄНКО О.М., доцент кафедри ТГРБ	28.02.2025	12.05.2025

7. Дата видачі завдання 28 лютого 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	28.02.2025	виконано
2	Вивчення літературних джерел	03.03-10.03.2025	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	11.03-17.03.2025	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	18.03-31.03.2025	виконано
5	Виконання першого розділу	02.04.2025	виконано
6	Виконання другого розділу	16.04.2025	виконано
7	Виконання третього розділу	30.04.2025	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	02.05.2025	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	09.05.2025	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12.05.2025	виконано
11	Перевірка роботи керівником	15.05.2025	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	16.05.2025	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	19.05-26.05.2025	виконано
14	Подання роботи на кафедру	30.05.2025	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	05.06.-30.06.2025	виконано

Здобувач(ка) вищої освіти _____ Андрій ЯРЕМЕНКО
(підпис)

Керівник роботи (проекту) _____ Сергій ЦВІЛИЙ
(підпис)

РЕФЕРАТ

Мета кваліфікаційної (дипломної) роботи: розробка рекомендацій та визначення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів регіону (на прикладі івано-Франківської області).

Об'єкт дослідження: розвиток об'єктів історико-культурної спадщини.

Предмет дослідження: комплекс методів та інструментів з визначення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області.

Методи дослідження: загально-наукові методи, аналіз літературних та інтернет-джерел, аналітичний та дослідницький методи, описовий, прийоми аналізу статистичних даних (табличний, порівняння, групування, графічний), методи пошуку даних, специфічні методи прогнозування та діагностики.

Інформаційна база дослідження: нормативно-правова та законодавча база України, підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, матеріали конференцій, форумів і семінарів, сайти туристичних підприємств та фірм, дані Всесвітньої туристичної організації, власні дослідження автора.

Практичне значення результатів: розробка пропозицій щодо розвитку історико-культурних туристичних об'єктів. Окремі пропозиції можуть бути впроваджені в бізнесу та в освітньому процесі при викладанні дисципліни «Туристичні ресурси України» здобувачам освітнього ступеня «бакалавр».

Апробація результатів кваліфікаційної (дипломної) роботи. Основні результати доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній щорічній конференції здобувачів вищої освіти «Тиждень науки – 2025» в Національному університеті «Запорізька політехніка», 14–18 квітня 2025 р., м. Запоріжжя. Опубліковані тези доповіді.

Структура. Кваліфікаційна (дипломна) робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань, додатків.

Обсяг. Загальний обсяг – 82 сторінки, основна частина – 72 сторінки.

Графічний матеріал. Робота містить 5 таблиць та 6 рисунків.

АНОТАЦІЇ

ЯРЕМЕНКО Андрій. Перспективи розвитку історико-культурних об'єктів регіону (на прикладі Івано-Франківської області). – Кваліфікаційна робота.

У кваліфікаційній роботі узагальнено теоретико-методичні засади дослідження історико-культурних об'єктів туристичного регіону; досліджено сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів регіону України (на прикладі Івано-Франківської області); надано рекомендації щодо стратегічних перспектив розвитку історико-культурних об'єктів вітчизняного регіону. Актуальність роботи обґрунтована тим, що історико-культурна спадщина є потенціалом території, що може стимулювати успішний розвиток туризму. Практичне значення полягає у розробці комплексу пропозицій щодо перспектив розвитку історико-культурних об'єктів в певному регіоні країни.

Ключові слова: туризм, історико-культурний об'єкт, регіон, культурна спадщина, регіон України, туристична галузь, Івано-Франківська область.

Yaremenko Andrii. Prospects for the development of historical and cultural sites of the region (based on the model of Ivano-Frankivsk region). – Qualifying work.

The qualification work studied the theoretical and methodological principles of the analysis of historical and cultural objects of the region; investigated the state and problems of the development of historical and cultural objects of the region of Ukraine; provided recommendations for the development of historical and cultural objects of the region. The relevance of the work is justified by the fact that historical and cultural heritage is a potential in the development of tourism in the territory. The practical significance lies in the development of proposals for the prospects for the development of historical and cultural objects in the region.

Keywords: tourism, historical and cultural object, region, cultural heritage, region of Ukraine, tourism industry, Ivano-Frankivsk region.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВТО – Всесвітня туристична організація

госп-во – господарство

грн. – гривня

ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму

див. – дивись

дод. – додаток

СТК – Європейська туристична комісія

ін. – інше

КМУ – Кабінет міністрів України

км – кілометр

м – метр

млн. – мільйон

млрд. – мільярд

МСП – мале та середнє підприємництво

ООН – Організація об'єднаних націй

с. – сторінка

Св. (Михайла) – Святого (Михайла)

смт – селище міського типу

ст. – століття

ТАІФ – Туристична асоціація Івано-Франківської області

ТГ – територіальна громада

США – Сполучені штати Америки

тис. – тисяча

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

COVID-19 – пандемія коронавірусу

OWHC – Організація міст всесвітньої спадщини

% – відсоток

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ	11
1.1. Об'єкти історико-культурної спадщини регіонів України: проблеми вивчення, збереження та використання в туристичній діяльності	11
1.2. Основні теоретичні засади і методи дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності	21
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ РЕГІОНУ УКРАЇНИ	32
2.1. Дослідження сучасного стану та проблем розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області	32
2.2. Аналіз особливостей використання історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області в туристичній діяльності	47
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ВІТЧИЗНЯНОГО РЕГІОНУ	54
3.1. Розвиток історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області на основі реалізації інноваційно-інвестиційних програм	54
3.2. Впровадження цифрових технологій збереження та популяризація історико-культурних об'єктів регіону умовах воєнних дій	62
ВИСНОВКИ	70
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	73
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Уявлення людей про цінність туристичної території для її використання традиційно пов'язують з багатством природи, її культурно-історичною спадщиною, якою вважають, пам'ятки архітектури, історичні місця, архітектурні монументи тощо. Історична спадщина є культурним потенціалом території, що може стимулювати успішний розвиток туризму в регіоні. Однією з її складових є історико-культурні туристичні ресурси. Кожна держава сама визначає ставлення до культурного надбання, формуючи тим самим пріоритети у збереженні, відтворенні та використанні культурно-історичного потенціалу території. Туристична сфера є чудовим інструментом для проінформованості та подальшого ознайомлення світової спільноти з історією та культурою України, яку впродовж століть намагаються знищити чи привласнити, знівельовуючи сам процес ідентифікації нації. Так, за підрахунками фахівців, в Україні лише в ХХ ст. знищено 10 тисяч архітектурних об'єктів, що мали культурно-історичну цінність. На 700 з них збереглася документація різного ступеня докладності

Туризм в Івано-Франківській області має великий туристичний потенціал у порівнянні з іншими областями України. Ця область постійно на перших позиціях за найбільшими обсягами надходжень від сплати туристичного збору, що надійшли до місцевих бюджетів і є серед лідерів внутрішнього туризму в Україні. На офіційному сайті Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації описані найпопулярніші туристичні місця та маршрути вітчизняного регіону.

Теоретичні, методичні і прикладні аспекти розвитку історико-культурних об'єктів та можливості їх використання в туристичній діяльності відображено в роботах таких вчених, як: О. Бейдик [1], Л. Безручко [2], В. Братюк [3], Г. Гуменюк [10], О. Копієвська [17], Л. Максим'як [21], О. Мельничук [26], Н. Паньків [30], К. Поливач [32], Л. Савранчук [34], О. Хитра [44], С. Цвілій [47].

Останнім часом над реалізацією завдань з вивчення проблем і перспектив розвитку об'єктів історико-культурної спадщини України та в конкретному вітчизняному регіоні держави займається багато сучасних вчених, науковців, дослідників, практиків; серед них значну активність демонструють науковці кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка»: А. Віндюк, В. Зайцева, Т. Кукліна, О. Корнієнко, Д. Мамотенко, С. Гресь-Євреїнова, Д. Гурова, С. Цвілий та інші.

Однак, багато проблем залишаються невирішеними, зокрема, питання вивчення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів в окремому регіоні країни та їх ощадливого використання в організації туристичної діяльності.

Обраний напрямок даного дослідження є своєчасним та актуальним, обумовлює логічність та взаємозв'язок теми роботи з назвами її структурних розділів та підрозділів, а також логікою побудови. Тема роботи виконана у відповідності до плану науково-дослідної роботи «Туристичний, готельно-ресторанний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети (07214).

Метою кваліфікаційної (дипломної) роботи є розробка рекомендацій та визначення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів регіону (на прикладі Івано-Франківської області).

Для досягнення поставленої мети в роботі слід вирішити такі завдання:

- узагальнити теоретико-методичні засади дослідження історико-культурних об'єктів туристичного регіону;
- провести дослідження сучасного стану та проблем розвитку історико-культурних об'єктів регіону України (на прикладі Івано-Франківської області);
- надати рекомендації щодо стратегічних перспектив розвитку історико-культурних об'єктів вітчизняного регіону.

Об'єктом дослідження є розвиток об'єктів історико-культурної спадщини.

Предметом дослідження є комплекс методів та інструментів з визначення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області.

Методи дослідження: загально-наукові методи, аналіз літературних та інтернет-джерел, аналітичний та дослідницький методи, описовий, прийоми аналізу статистичних даних (табличний, порівняння, групування, графічний), методи пошуку даних, специфічні методи прогнозування та діагностики.

Інформаційну базу дослідження становлять: нормативно-правова та законодавча база України, підручники, навчальні посібники, наукові статті, монографії, матеріали міжнародних та вітчизняних конференцій, форумів та семінарів, дані Всесвітньої туристичної організації, фінансової і статистичної звітності, Інтернет-ресурси, сайти компаній, власні дослідження тощо.

Практичне значення результатів полягає у розробці комплексу пропозицій щодо перспектив розвитку історико-культурних об'єктів в окремому регіоні країни і їх використання в організації туристичної діяльності. Окремі пропозиції можуть бути впроваджені в практику бізнесу. Матеріали кваліфікаційної (дипломної) роботи слід використати в освітньому процесі в Національному університеті «Запорізька політехніка» при викладанні освітнього компонента «Туристичні ресурси України» здобувачам спеціальності «Туризм і рекреація».

Апробація результатів кваліфікаційної (дипломної) роботи. Основні результати доповідалися, обговорювалися та отримали схвальну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній щорічній конференції здобувачів вищої освіти «Тиждень науки – 2025» в Національному університеті «Запорізька політехніка», 14 – 18 квітня 2025 р., м. Запоріжжя, за результатами якої опубліковані тези доповіді на тему «Перспективи розвитку історико-культурних об'єктів регіону» [63].

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна (дипломна) робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (63 найменування) та додатків (3 позиції). Загальний обсяг – 82 сторінки, основний зміст – 72 сторінки. Робота містить 5 таблиць та 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

1.1. Об'єкти історико-культурної спадщини регіонів України: проблеми вивчення, збереження та використання в туристичній діяльності

В умовах розбудови незалежної державності та значно зумовленого цим фактом пробудження національної самосвідомості, об'єкти історико-культурної спадщини регіонів, що увібрали в себе дух української минувшини, виконують колосальну соціальну місію, закладають основу для всебічного осмислення попередніх періодів історії українського народу, комплексного, системного та незаангажованого її прочитання. З огляду на значну кількість об'єктів історико-культурної спадщини, Україну можна без перебільшення віднести до країн з багатим історичним минулим. На державному обліку перебуває понад 130 тис. пам'яток археології, архітектури, монументального мистецтва, містобудування, історії. 12 тис. об'єктів історико-культурної спадщини включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [8]. Шість об'єктів історико-культурної спадщини перебувають у Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а ще 17 об'єктів чекають на включення. Об'єкти культурної спадщини (всесвітньовідомі та такі, що мають лише національне чи регіональне значення) є джерелом ґрунтовних досліджень і продукування нових знань, наукових теорій і гіпотез, які здійснюють вплив на формування свідомості суспільства, закладають підвалини його культурного світогляду, впливають на почуття національної гідності, генерують фундамент для наступного розвитку, визнання світовим співтовариством та взаємовигідної співпраці з провідними його суб'єктами [9].

Наразі люди є свідками масштабного руйнування об'єктів історико-культурної спадщини України та фізичної втрати великої кількості абсолютно унікальних об'єктів. Проблема набула вражаючих масштабів і потребує

якнайшвидшого свого вирішення, заради теперішнього та майбутніх поколінь. Попри те, що аспекти проблеми систематично зазнають обговорення на рівні політиків та громадських активістів, постійно висвітлюються у журналістських дослідженнях і публіцистиці, науковий доробок за тематикою є малочисельним. Оскільки проблема історико-культурної спадщини має міждисциплінарний характер, то окремі її складові презентовані у студіях науковців, таких як: О. Бейдик [1], М. Брич [4], В. Данилюк [11], О. Копієвська [17], О. Мельничук [26], К. Срібна [38], інші. Разом з тим, комплексне дослідження за тематикою наразі відсутнє. Привертає увагу також той факт, що, попри зростаючу актуальність теми, науковий інтерес до її вивчення упродовж останніх років знижується.

Актуальним є дослідження теоретико-методичних та практичних аспектів проблеми вивчення, збереження та використання об'єктів культурної спадщини України, з урахуванням сьогоденних викликів та можливостей.

Інтерес до національних традицій, історії та культури [57] в українському суспільстві почав стрімко наростати в др. пол. XIX ст., свідченням чого стала поява на території України великої кількості тематичних громадських ініціатив, започаткування діяльності численних наукових товариств, комісій, гуртків, що об'єднували ентузіастів пам'яткоохоронної справи. Суспільство почало більше усвідомлювати історико-культурну спадщину як необхідну ланку, яка єднає минуле з сучасним, є важливим засобом патріотичного виховання і формування національної самосвідомості, закладає основу для вивчення вітчизняної історії і культури, а заразом розуміння власної унікальності, самобутності, нетотожності з іншими національними спільнотами. І це стимулювало до пізнання туристами.

Наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр., слідом за США та багатьма країнами Західної Європи, під впливом процесів демократизації в Україні та інших пострадянських державах концепція простої охорони об'єктів культурної спадщини суттєво ускладнилася й еволюціонувала в складний комплекс заходів із вивчення, інтерпретації й використання, що стало основою сучасної концепції

спадщини. Наприкінці 1990-х рр. соціальний статус спадщини суттєво зріс [49], а проблеми її вивчення, збереження та використання набули неабиякої актуальності: інтерес до історико-культурної спадщини, як відомо, найбільшої актуальності набуває у переламні історичні епохи, коли суспільство намагається переосмислити минуле і зазирнути у майбутнє. Так, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. розпочався черговий виток зацікавленості історичною минувшиною українського народу, позначений активізацією наукових досліджень історико-культурного процесу, переосмисленням культурної спадщини, який досі триває.

На сьогодні не викликає заперечень: культурна спадщина виконує в суспільстві низку функцій, забезпечуючи цим самим збалансований його розвиток. Так, історико-культурна спадщина несе пізнавальне, виховне, наукове й естетичне навантаження, допомагає осмислити сучасне життя та історичне минуле українського народу. Наслідком неврахування можливостей культурної спадщини є закріплення у свідомості громадян зневажливого ставлення до неї, що призводить до руйнування зв'язків між поколіннями, породжує зневажливе ставлення до природних і культурних цінностей нашої країни, а також інших суб'єктів світового співтовариства [25]. Так, найдавніші пам'ятки людства, вік окремих із яких сягає глибин антропогенезу, є унікальними свідками минулого, важливим джерелом досвіду для наступних поколінь. Від епохи палеоліту протягом багатьох тисячоліть пам'ятки виступають єдиними свідками еволюції людства, саме в них закодовано політичні, релігійні, моральні, естетичні норми і цінності минулих поколінь. Відтворюючи етапи розвитку цивілізації, пам'ятки історії та культури водночас служать джерелом історичного пізнання, важливим засобом формування світогляду сучасників, об'єктами туристичної діяльності.

Еволюція нерухомих пам'яток яскраво свідчить про еволюцію людини та державності. У випадку України звернення до об'єктів історико-культурної спадщини дозволяє переосмислити її неодноразово переписану історію та відтворити на їх основі реальний хід подій. В умовах розбудови незалежної

державності та пов'язаних процесів націотворення об'єкти історико-культурної спадщини, що вже стали свідками багатовікової історії українського народу, перетворюються на хранителів духовної і матеріальної культури, відіграють важливу соціальну роль, закладаючи певну основу для пізнання минувшини, всебічного осмислення життя народу, розуміння його пріоритетів у сьогоденні.

Своєчасне визначення, оцінка і дбайливе використання ресурсів історико-культурного значення, крім того, має велику економічну користь. Спадщина, будучи частиною національного багатства, має колосальне вартісне вираження, яке можна порівняти з іншими ресурсами країни. Ресурси історико-культурної спадщини – це підґрунтя для розвитку багатьох галузей економіки, основною з є туристична. Так, історико-культурна спадщина є матеріальною та духовною основою для розвитку багатьох видів туризму, перш за все, культурного. Термін «культурний туризм», який має на меті ознайомлення та пізнання культурної спадщини різних країн і народів, увійшов до наукового обігу після Міжнародної ради пам'яток та історичних міст, засідання якої відбулося у Брюсселі в 1976 р. За оцінкою Всесвітньої туристської організації ВТО), на сьогодні до історико-культурного туризму можна віднести близько 40 % усіх туристських поїздок, і кожного року попит на такий вид туризму стрімко зростає [18].

Зацікавлення туристів культурною спадщиною громади дає поштовх для посилення місцевого розвитку: окрім значних економічних можливостей, у громади виникає почуття гордості за свою локальну історію, що спонукає до охорони місцевої історії та пов'язаних із нею артефактів. Усвідомлюючи цінність власних культурних надбань, у громаді зростає також загальний рівень поваги до навколишнього простору (зростання екологічної та політичної свідомості), відбувається активізація громадського життя, посилюється почуття локальної ідентичності. Постійне розширення діапазону культурних явищ, що споживаються туристами, також збільшує коло стейкхолдерів на цьому ринку, позитивно впливаючи на процес демократизації як самого культурного туризму,

так і громад, що пропонують послуги на ньому [56]. Щодо проблем історико-культурної спадщини, то широкого розповсюдження у вітчизняній науковій літературі вони набули у кінці 1980-х рр., у зв'язку з ратифікацією СРСР у 1988 р. Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини. З того часу саме поняття «історико-культурна спадщина» конкретизувалося в рамках міжнародних і національних нормативно-правових та інших актів, закріпилося в юридичному обігу й перетворилося на самостійний загальнозживаний правовий термін, який зазнав широкого застосування на рівні як теорії, так і практики.

Згідно Ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), культурна спадщина – сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [33]. Об'єктом культурної спадщини є визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з наукового, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, археологічного чи художнього погляду і зберегли автентичність.

Відповідно до Рамкової конвенції Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, схваленої 27 жовтня 2005 р. у м. Фаро та підписаної Україною в 2007 р., історико-культурною спадщиною є «сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, і яку люди вважають, незалежно від приналежності, відображенням і вираженням постійно перемінливих цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона включає всі аспекти навколишнього середовища, які виникли в результаті взаємодії між людьми і простором у ході історичного розвитку» [16].

Різноманітність підходів до тлумачення змісту історико-культурної спадщини демонструють науковці і, що прикметно, велика частина українських авторів вважають визначення з Закону України неконкретним та таким, що не розкриває змісту поняття «культурна спадщина» – терміну, що лежить в основі

зовнішнього вираження національної культури, а тому вимагає комплексного переосмислення та доопрацювання з урахуванням здобутків міжнародного нормативного досвіду та сьогоденних українських реалій .

З прийняттям у 2003 р. ЮНЕСКО Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини та приєднанням до неї у 2008 р. України слід розглядати закріплення у національному законодавстві поняття «нематеріальна культурна спадщина», під якою розуміють звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти, культурні простори, які визнані спільнотами і групами. Повертаючись до Закону України, зауважимо, що національне законодавство розрізняє поняття «нерухомий об'єкт культурної спадщини», «рухомі предмети, що зв'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини» [48]. На державному обліку в Україні перебувають 130 тис. пам'яток історико-культурної спадщини, з яких 56 тис. – пам'ятки історії, 7 тис. – пам'ятки монументального мистецтва, 15 тис. – пам'ятки містобудування та архітектури. Нерухомі святині зберігаються просто неба, інші пам'ятки історії, матеріальної та духовної культури нації – у музеях України [31].

Об'єкти культурної спадщини, які занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України і взяті на держоблік відповідно до законодавства, є пам'ятками культурної спадщини. Відповідно до археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності, але незалежно від форм власності, пам'ятки заносяться до Реєстру національного чи місцевого значення. Започаткований у 2000 р. на виконання Закону, станом на 01.01.2025 Реєстр містить 12 044 позиції, з них 907 – за категорією національного значення, 11 137 – місцевого значення. Найбільше пам'яток, внесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, розташовані в Дніпропетровській області (20% всіх пам'яток внесених до Реєстру), АР Крим (12%), Одеській (11%), Харківській (10%) областях, м. Київ (11%). Щодо співвідношення кількості внесених до Реєстру пам'яток до загальної кількості

об'єктів історико-культурної спадщини, які виявлено на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (%), згідно інформації, оприлюдненої Міністерством культури та інформаційної політики України, найвищим воно є у м. Київ – 27 %, в Одеській (23 %) та Дніпропетровській (17 %) областях [32].

Крім того, на території України є шість об'єктів історико-культурної спадщини, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (0,65 % від загальної кількості об'єктів Світової спадщини у світі). Це – Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами та Києво-Печерська лавра, Ансамбль історичного центру м. Львова, Транскордонний об'єкт науково-культурної спадщини «Дуга Струве», Резиденція митрополитів Буковини та Далмації, Дерев'яні церкви Карпатського регіону України та Польщі, Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора [16]. У 2021 р. український Уряд виступив із пропозицією внести до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО ще 17 об'єктів.

Зазначено, що стосується об'єктів культурної спадщини, включених до Реєстру, їх кількість постійно змінюється: знищені чи втрачені об'єкти з реєстру вилучаються, натомість додаються нові позиції. Останні вносяться до Реєстру за процедурою згідно Закону України «Про охорону культурної спадщини». Власники пам'ятки (місцеві органи влади до їх компетенції) готують пропозиції для включення в Реєстр та подають сформований пакет необхідних документів до Міністерства культури та інформаційної політики України. Цей Наказ про включення об'єкта до Державного реєстру нерухомих пам'яток України готується за підсумками роботи профільної Експертної комісії [33]. На практиці процедура триває довго і не завжди увінчується успіхом. Серед базових причин повільного та недосконалого наповнення Реєстру – складна і тривала процедура підготовки облікових документів, слабкий кадровий потенціал підрозділів місцевих органів виконавчої влади, що відповідають за охорону культурної спадщини і до повноважень яких належить подання пропозицій про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток.

Проблема суттєво поглиблюється відсутністю в Україні єдиного повного публічного реєстру об'єктів історико-культурної спадщини, а також тим, що дані з сайту профільного Міністерства різняться з відкритими даними інших Інтернет-ресурсів. 18 червня 2019 р. Міністерство анонсувало старт пілотного проекту – електронного обліку об'єктів історико-культурної спадщини «Державний реєстр нерухомих пам'яток України» та його апробацію на базі Вінницької області. Цікаво, що внесення пам'ятки до електронної бази, за попередньою інформацією, мало бути доступним для будь-кого з користувачів, а наступним кроком процедури мала стати верифікація об'єкту Міністерством. Створення електронного реєстру покликане сформувати об'єктивну картину стану об'єктів з відомостями про їх особливості, реальний стан та реставраційні процеси, та наразі зарано говорити про будь-які помітні успіхи у цій сфері.

Однією з найсерйозніших проблем, які на сьогодні існують у цій сфері, є збереження пам'яток минувшини. Як відомо, значну частину об'єктів історико-культурної спадщини України було втрачено внаслідок тривалих і жорстоких війн, цілеспрямованого знищення в роки тоталітарного режиму. Разом з тим, попри міжнародні зобов'язання, взяті на себе офіційним Києвом, та положення Статті 54 Конституції України (держава має забезпечувати збереження об'єктів, що становлять культурну цінність), Україна і в наш час продовжує щорічно втрачати сотні пам'яток [3]. Нині історичне середовище багатьох міст перебуває в стані кризи, історично цінна забудова, в т. ч. пам'ятки архітектури, руйнується та назавжди втрачається, практично безкарно знищуються об'єкти нерухомої культурної та археологічної спадщини, проводиться дисгармонійна забудова в історичних ареалах населених місць, спотворюється їх традиційне середовище, умови життєдіяльності в історичних центрах населених пунктів перебувають на неприпустимо низькому рівні, соціально-демографічний склад населення різко погіршується. Очевидним також є різке скорочення масштабу відновлювальних робіт і зменшення чисельності історичних поселень, де проводиться реставрація

пам'яток історичної минувшини. Причин цієї мовчазної трагедії декілька: крім недосконалості процедури реєстрації об'єктів культурної спадщини, недостатня популяризація історико-культурної спадщини серед населення та нерозуміння багатьма сучасниками цінності об'єктів, що нас оточують, слабкість чинного законодавства в частині захисту історико-культурних пам'яток і покарання за скоєні правопорушення, відсутність спеціальної професійної підготовки та недостатня кількість успішних кадрів у сфері охорони культурної спадщини, нерозвиненість державно-приватного партнерства у сфері охорони культурної спадщини, відсутність належного державного фінансування пам'яткоохоронної галузі та часто «залишковий» принцип виділення коштів на реставраційні роботи. Останніх, згідно інформації Міністерства культури та інформаційної політики України, потребують близько 80 % об'єктів культурної спадщини [47].

Задача фінансування охорони, збереження та розвитку об'єктів історико-культурної спадщини в Україні є однією з тих, які, поряд із упорядкуванням системи обліку останніх, потребують якнайшвидшого вирішення. Традиційно найбільш використовуваним джерелом фінансування історико-культурних пам'яток в Україні є кошти місцевих бюджетів. Із загального та спеціального фондів Державного бюджету України фінансується діяльність щодо збереження об'єктів культурної та природної спадщини, включених і запропонованих до включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [46]. Так, статус об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО дає об'єкту значні переваги: будучи своєрідними візитівками держави на міжнародному рівні, забезпечуючи престиж і промоцію у світі, такі об'єкти перебувають під особливою опікою влади та громад і гарантовано отримують фінансування на охорону, реконструкцію, розвиток. Із державного бюджету виділяються субвенції на дофінансування проєктів та утримання пам'яток у статусі національних [59]. Прикладами використання бюджетних джерел фінансування МКС в Україні є державні, обласні, районні, міські програми збереження культурної спадщини, стратегії, програми розвитку

культури. Як відомо, у 2020 р. Кабінетом Міністрів України було анонсовано Програму «Велике будівництво. 100 об'єктів культури». До переліку об'єктів реконструкції потрапили: Національний художній музей України, Національний історико-культурний заповідник «Качанівка», оборонні мури Жовкви, Палац Потоцьких в Одесі, Підгорецький замок, Національний заповідник «Хортиця», Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань», Миколаївська астрономічна обсерваторія, Національний заповідник «Софія Київська», Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», замок Любарта в Луцьку, Бережанський замок, Палац Потоцьких у Тульчині.

Наразі список не є остаточним і продовжує поповнюватися новими назвами. Виходячи з великої кількості заявників, перевага надається з огляду на відповідність об'єкта основним трьома критеріям: по-перше, статус об'єкта, по-друге, стан об'єкта, по-третє, потенційна привабливість для туристів. За розрахунками Міністерства, на відновлення перших 100 історико-культурних об'єктів може піти 20 – 25 млрд грн. Загалом же на реалізацію програми після війни передбачається витратити щонайменше 85 млрд грн. [62].

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» [33], крім місцевих і державного бюджетів, постачальниками коштів для об'єктів історико-культурної спадщини можуть бути власники і розпорядники пам'яток, замовники робіт, спонсори, благодійники. Окремим джерелом фінансування є приватні кошти, які враховують ресурси фізичних осіб і організацій, а також залучаються через благодійні фонди, колективне фінансування, аукціони тощо. Попри те, що в Україні практика використання таких джерел лише починає розвиватися, вона також позначена певними успіхами. Так, упродовж останніх довоєнних років благодійними фондами «Софос», «Корона князів Острозьких», «Збереження історико-архітектурної спадщини міста Львова», «Спадщина.UA», благодійним фондом Ріната Ахметова, Польським фондом культурної спадщини були реалізовані кілька десятків тематичних проєктів [37].

Джерелом фінансування об'єктів історико-культурної спадщини, згідно Закону, є грантові кошти. За обсягами фінансування в останні довоєнні роки переважали європейські організації, а формами їх отримання була міжнародна технічна співпраця, гранти проекти різних організацій і фондів. Протягом 2007-2020 рр. у рамках реалізації шести програм транскордонного співробітництва України та сусідніх державам було успішно виконано 16 грантових проектів.

1.2. Основні теоретичні засади і методи дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності

Туризм є одним із секторів, що найбільш швидко розвиваються в світі, відіграючи значну роль в економічному, соціально-культурному та екологічному прогресі. У сфері туристичного продукту історико-культурні об'єкти посідають основне місце, репрезентуючи архітектурну, культурну та історичну спадщину країни. Об'єкти служать свідченням минулих епох, спадкоємцями стародавніх цивілізацій і мистецькими скарбами, що містять величезний потенціал для розвитку туризму. Історико-культурні об'єкти набули величезної популярності серед туристів, які прагнуть унікальних вражень, прагнуть зануритися в суть минулих епох, прагнуть дослідити культурні багатства народів. Їх використання у сфері туризму має надзвичайний потенціал для стимулювання економіки, сприяння працевлаштуванню і покращенню якості життя місцевих громад [61].

Отже, вивчення історико-культурних об'єктів у контексті туризму стає актуальним завданням з кількох причин: 1) зростаючий попит серед туристів на культурні зустрічі та автентичний досвід змушує країни та регіони зберігати історичну та культурну спадщину, одночасно формулюючи ефективні стратегії для її використання; 2) економічний потенціал історико-культурних об'єктів туристичної індустрії може внести значний внесок у регіональний розвиток та залучити інвестиції, створюючи додаткові можливості для зростання.

На зближення цих сфер вплинуло кілька факторів, головними з яких є:

- зростання культурного капіталу внаслідок підвищення рівня освіти;
- поширеність постмодерної культури споживання, яка робить сильний акцент на особистісному зростанні та розвитку;
- зростання значення нематеріальної культури, образності та атмосфери;
- покращена мобільність, що полегшує доступ до різноманітних культур.
- збільшення доступності інформації про культури завдяки технологіям;
- поява нових націй і нових регіонів, які прагнуть створити, реалізувати та продемонструвати свою унікальну ідентичність для всього світу;
- актуальне питання фінансування культури, зумовлене зростаючими культурними запитами населення та поширенням закладів культури [60].

З 1960-х років історико-культурний туризм було визначено міжнародними установами як спосіб збереження спадщини. «Доктрина культурного туризму» слідувала за еволюцією економічних догм, трансформацією інституційного поняття культури та розширенням концепції спадщини, але вона залишається зосередженою на ідеї, що туризм буде аполітичним явищем, певним вектором культурних обмінів та економічних надходжень [42]. У найширшому розумінні природна і культурна спадщина належить усім людям. Кожен з нас має право відповідально розуміти, цінувати та зберігати ці універсальні цінності.

Спадщина (природне або культурне середовище) є широким поняттям, що охоплює багато аспектів та включає ландшафти, історичні пам'ятки, природні й архітектурні об'єкти, аспекти біорізноманіття, колекцій, традицій та знань. Вона відображає довгу історію розвитку та є основою національної та місцевої ідентичності, а також активно впливає на сучасне життя. Вона є динамічною точкою відліку і позитивним інструментом для розвитку та обміну. Унікальна спадщина та колективна пам'ять кожного місця та спільноти є невіддільною і важливою основою для сучасного і майбутнього розвитку. У період зростаючої глобалізації захист, збереження, інтерпретація та презентація спадщини, а також

історико-культурного розмаїття кожного місця чи регіону є важливою метою. У свою чергу, управління цією спадщиною в рамках визнаних і відповідних міжнародних рекомендацій зазвичай є відповідальністю приймаючих громад.

Питанням історико-культурної спадщини присвячено праці вітчизняних науковців. Поняття «культурна спадщина» не має єдиного трактування як у науковій, так і у спеціальній літературі. Це призводить до складної ситуації, оскільки відсутність чіткого визначення сутності «культурної спадщини» ускладнює визначення її об'єктів і розуміння ролі у туристично-економічному співробітництві. За словами О. Гуменюка [10], історико-культурна спадщина охоплює «сукупність матеріальних, духовних культурних здобутків суспільства, його історичний досвід і соціальний капітал, що зберігається в національній пам'яті». До категорії спільного надбання людства О. Хитра [42] відносить такі об'єкти, як відкрите море, космічний простір, Антарктиду. Вчена припускає, що культурна спадщина може належати не лише людству в цілому, а й окремим народам, націям і спільнотам. І. Мартиненко розрізняє два аспекти культурної спадщини. Перший аспект стосується міжнародної співпраці в дослідженні космосу і морського дна, що є спільною культурною спадщиною. Другий аспект зосереджується на цінностях і значенні кожної культури, що призводить до висновку, що культури є спільною частиною спільної спадщини людства [24].

Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини» дає визначення «культурної спадщини» як «пам'ятки (архітектурні твори, монументальні скульптури та живопис, елементи та споруди, що мають археологічне значення, написи, печери та групи елементів, що мають виняткову універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки), ансамблі (групи будівель, чия архітектура, єдність або зв'язок із ландшафтом має цінність для історії, мистецтва, науки) і об'єкти (місця, створені людьми або поєднанням людських і природних факторів, території, включаючи археологічні об'єкти, які мають універсальну цінність для історії, естетики, етнології, антропології)» [16].

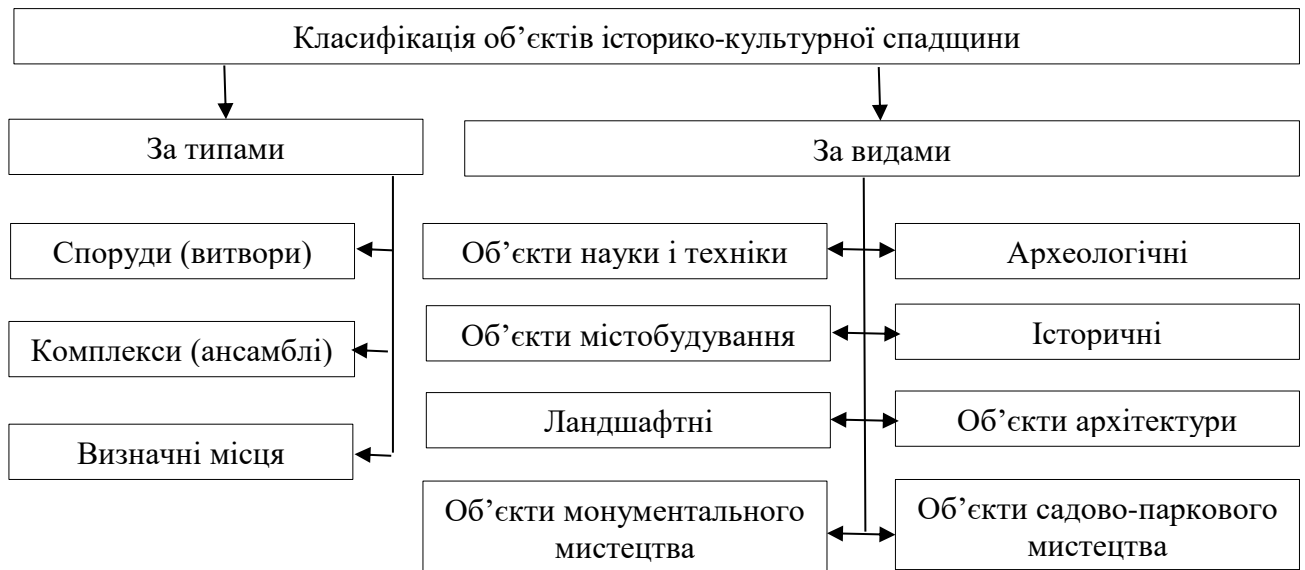

Рис. 1.1 – Класифікація об'єктів історико-культурної спадщини [33]

Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» об'єкти історико-культурної спадщини поділяються на такі (див. рис. 1.1) [33].

По-перше, за типами об'єкти наступні.

Споруди (витвори) – це твори архітектури, інженерного мистецтва, монументальної скульптури, монументального малярства, археологічні об'єкти, печери зі свідченнями життєдіяльності людини, будівлі і приміщення, які мають автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та дії відомих осіб.

Комплекси (ансамблі) – це сукупності окремих або поєднаних об'єктів культурної спадщини, які мають визначену топографічну структуру.

Визначні місця – зони або ландшафти, які мають природно-антропогенні витвори та зберігають цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового або художнього погляду.

По-друге, за видами об'єкти класифіковано наступним чином.

Археологічні об'єкти – нерухомі об'єкти культурної спадщини, які містять рештки життєдіяльності людини. Серед них визначними прикладами є кургани, городища, залишки стародавніх поселень, шляхи, укріплення, військові табори,

виробничі майданчики, іригаційні споруди, місця поховання, місця поклоніння, мегаліти, стоянки, наскальні малюнки, шари історичної культури. значення, печери, поля, де відбувалися давні битви, і пов'язані з ними мобільні артефакти. Ці об'єкти, розташовані під поверхнею Землі чи під водою, служать безцінними джерелами інформації про походження та розвиток людської цивілізації.

До історичних об'єктів належать різні будинки, споруди, архітектурні комплекси (ансамблі), окремі могили, некрополі, місця масових поховань, місця бойових дій, місця загибелі воїнів, а також військові кораблі, судна із залишками військової техніки, зброї. Об'єкти переплітаються зі знаковими історичними подіями, життям і діяльністю видатних людей, культурою і побутом народів.

Об'єкти монументального мистецтва – це видатні твори образотворчого мистецтва, як самостійні, так і пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками, що входять у складені комплекси (ансамблі).

Об'єкти архітектури – це будівлі, архітектурні споруди, які збереглися в автентичному стані і характеризуються культурою, Об'єкти містобудування включають історично сформовані центри населених місць, вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі) з збереженою планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою. Вони також можуть включати залишки давнього розпланування та забудови, які відображають певні містобудівні ідеї.

Об'єкти садово-паркового мистецтва являють собою поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами.

Ландшафтні об'єкти – природні території, які мають історичну цінність.

Об'єкти науки й техніки охоплюють унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що відображають рівень розвитку науки й техніки певної епохи, певних наукових напрямків або промислових галузей.

Ефективне управління [14] вимагає інтелектуального, емоційного підходу, який поважає цінності спадщини, корінні громади, ландшафти, культуру,

інтереси місцевої громади та власників історичних пам'яток. Хартія туризму, міжнародний документ, ратифікований на VI сесії Генеральної Асамблеї ЮНВТО в Софії 22 вересня 1985 року, окреслює принципи, що регулюють відносини між державами у сфері туризму. Ці принципи включають визнання туризму як засобу культурного обміну, стійке управління спадщиною та туризмом, надання збагачуючого досвіду на культурних об'єктах, залучення приймаючих громад до розвитку туризму, забезпечення переваг для місцевих громад, а також захист і примноження природних і культурних активів [41].

Аналіз наукових праць висвітлює дві ключові ідеї, що характеризують сучасні дослідження туризму. Перший наголошує на туристичній культурі як на локалізованому динамічному процесі, який адаптує та привласнює глобальне явище [7; 17; 26; 38]. Туристичні напрямки, особливо ті, що наголошують на історико-культурній спадщині, виділяють місця, які служать маркерами для туристів і символами гордості, інтеграції та єдності для місцевих громад. Друга ідея стосується подвійної природи культурного туризму [14; 21; 43; 50]. Він розглядається як багатогранна сфера, що охоплює виклики і проблеми культури туризму на місцевому і на глобальному рівнях. Культурний туризм впливає з історичних коренів, які інформують про його досвід, знання та майстерність. Він визначається стандартизованими очікуваннями потенційних споживачів та відображає інтелектуальні якості, пов'язані з альтернативною формою туризму.

Вивчення історико-культурних об'єктів України має сьогодні важливе значення для розвитку туризму та збереження культурної спадщини в регіоні. Дослідження їхньої історії, архітектури, культурного значення та впливу на суспільство допомагає зберегти та увічнити їх цінність. Використання історико-культурних об'єктів у рамках туристичної діяльності сприяє регіональному економічному зростанню, оскільки вони приваблюють туристів, які прагнуть глибшого розуміння культурної спадщини та унікального досвіду. З цієї позиції надзвичайно важливими є методи дослідження історико-культурних об'єктів.

У процесі вивчення історико-культурної спадщини регіону варто згадати про методику К. Поливач, у яких вона пропонує комплексні географічні методи для інтегральної оцінки культурної спадщини регіону чи регіонів [32]. На відміну від уже існуючих десятків методичних розробок науковців щодо оцінки культурної спадщини за кількома критеріями (див. рис. 1.2) і орієнтованих на вивчення лише її матеріальної складової, рекреаційно-туристичних ресурсів. Дана методика зосереджена на двох складових, за рівнем її територіального охоплення: область і район (територія планування міста). Відмінність цих підходів до територій різного рівня полягає у відмінностях критеріїв, які є основою оцінки, відповідних оціночних показників та сфер застосування.

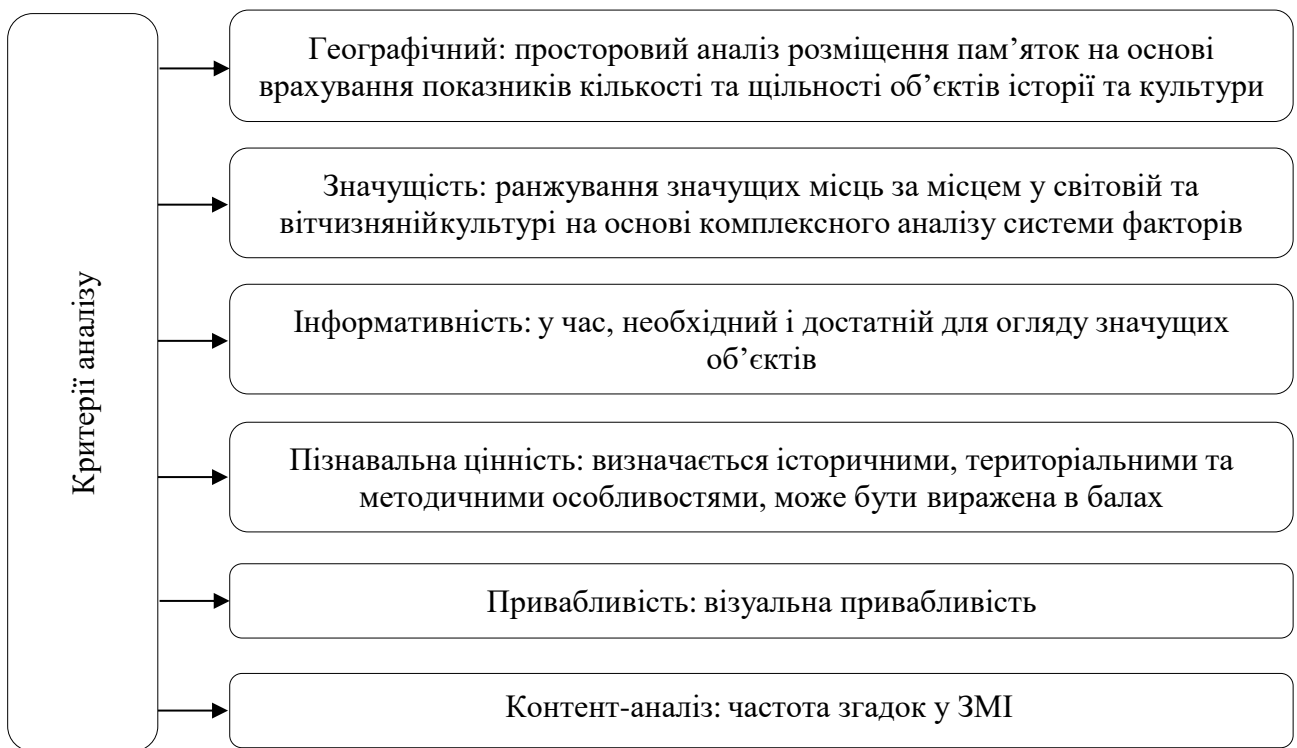

Рис. 1.2 – Критерії аналізу історико-культурної спадщини [32]

Запропонована методика дає змогу визначити найбільш ефективні та перспективні регіони для використання історико-культурного потенціалу,

визначити перспективні можливості регіону та оцінити їхню привабливість для потенційного інвестора, діагностувати проблемні регіони та проаналізувати можливі причини виникнення в них проблемних ситуацій, сприяти розробці рекомендацій відносно підвищення ефективності використання історико-культурного потенціалу, створювати основу для визначення довгострокових цілей та розробки стратегії розвитку регіону, а також їх основні досягнення за рахунок реалізації гранту, державних та регіональних програм збереження пам'яток історії та культури та розвитку туризму на території регіонів [44].

Для забезпечення коректності порівняння регіонів, окрім загальних статистичних показників кількості історико-культурних туристичних об'єктів, які, зазвичай, представлені у державних реєстрах пам'яток окремої країни, також використано регіональні коефіцієнти: 1) модифікований коефіцієнт концентрації туристичних об'єктів; 2) коефіцієнт локалізації об'єктів, який розрахований за допомогою географічних методів дослідження. Першим чинником у частковому рейтингу регіональної історико-культурної спадщини є їх кількість. Але для оцінки також необхідно брати до уваги їх охоронний статус або ступінь збереження. Іншими словами, загальна фізична кількість пам'яток певного регіону не може виступати як формуючий і переважаючий потенціал, оскільки не всі пам'ятки мають однакову цінність, враховуючи їх статус і придатність як об'єкта для використання в туристичній діяльності. Тому автори пропонують враховувати додаткові коефіцієнти для окремої територіальної одиниці в їх спільному історико-культурному потенціалі. Тому для визначення статусної спроможності рівновагових об'єктів-дестинацій враховується не лише їх кількість, а й статус, а також збереження як цілісного об'єкта туристично-екскурсійної діяльності, виходячи із запропонованих у формулі 1.1 коефіцієнтів:

$$C_{HCP}(s) = \sum k \times x_1 + k \times x_2 + k \times x_3 + k \times x_4 \quad (1.1)$$

де СНСР(s) – статусна потужність об'єкта історії та культури різних ваг (величин); k – коефіцієнт «статусної ваги» об'єкта історії та культури, де 1,2 отримують значущі об'єкти міжнародного значення (спадщина ЮНЕСКО), 1,0 – національного значення, 0,9 – державного значення, 0,75 – об'єкти місцевого значення; x1, x2, x3, x4 – кількість об'єктів історії та культури відповідно міжнародного, національного, державного та місцевого статусу.

Другою факторною складовою часткового рейтингу регіональної історико-культурної спадщини є модифікований показник (коефіцієнт) концентрації туристичних дестинацій. Враховує кількість історико-культурних дестинацій, загальну площу, на якій вони розташовані, та туристів, які відвідали їх за певний період часу, зазвичай рік. Методика розрахунку представлена формулою (1.2):

$$W = \frac{V}{B} \ln B \quad (1.2)$$

де W – модифікований індекс (коефіцієнт) концентрації туристичних дестинацій; V – абсолютний показник кількості об'єктів історико-культурної спадщини в регіоні; S – площа регіонів, км²; P – населення регіону; $B = \sqrt{SP}$.

Третьою факторною складовою часткової рейтингової оцінки регіональної історико-культурної спадщини є коефіцієнт локалізації об'єктів. Цей коефіцієнт враховує питому вагу території за кількістю напрямків і питому вагу території за площею. Порядок його розрахунку представлений у формулі 1.3 [34].

$$K_{loc} = Ch/Cs \quad (1.3)$$

де Ch – питома вага регіону за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини; Cs – частка області за площею.

Отже, сумарне рангове значення всіх трьох факторних компонентів та їх часткових оцінок історико-культурної спадщини регіону дає в результаті загальну оцінку в балах (за рейтингом), яку отримав регіон. Іншими словами, необхідно отримати остаточну картину сукупності тих конкретних територій, України, які мають сприятливу концентрацію історико-культурних туристичних DESTINAЦІЙ, придатних для ефективного та перспективного використання у внутрішній та міжнародній туристично-екскурсійній діяльності. Узагальнено методи дослідження історико-культурних об'єктів в туризмі (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Методи дослідження історико-культурних об'єктів в туризмі

Метод	Призначення
Археологічні дослідження	Метод використовується для вивчення матеріальних слідів минулих цивілізацій. Археологи проводять розкопки, аналізують знахідки, відновлюють структури та культурні практики, що існували в минулому.
Історичний аналіз	Метод базується на систематичному дослідженні писемних джерел, архівних документів, старовинних карт, свідчень очевидців та інших історичних джерел. Він дозволяє відтворити події, тенденції та контекст, у якому розвивалися історико-культурні об'єкти.
Етнографічні дослідження	Метод використовується для вивчення культурних звичаїв, традицій, мови, релігії та інших аспектів життя сучасних або минулих етнічних груп. Етнографи вивчають звичаї, матеріальну культуру, музику, ремесла та інші аспекти культури, пов'язані з історико-культурними об'єктами.
Архітектурний аналіз	Метод включає вивчення архітектурних стилів, будівельних технологій, розташування та функцій історико-культурних об'єктів.
Візуальний аналіз	Метод використовується для дослідження візуальних аспектів історико-культурних об'єктів, таких як живопис, скульптура, розписи, мозаїки та інші форми мистецтва. Аналізуються стиль, техніка, символіка та естетичні аспекти, що відображають культурні та історичні контексти.
Усні історії та спогади	Метод включає вивчення усних історій, свідчень, спогадів людей, які мають відношення до історико-культурних об'єктів. Це можуть бути місцеві жителі, спеціалісти, що працюють з об'єктом, або нащадки попередніх поколінь, які знають його історію та значення з першого джерела.
Географічний аналіз	Метод дослідження зосереджується на географічних аспектах історико-культурних об'єктів. Включає аналіз розташування, природного середовища, географічних факторів, які впливали на розвиток та збереження об'єктів.

Загалом дослідження історико-культурних об'єктів вимагає застосування різноманітних методів, які допомагають розкрити їхню сутність, вивчити історичний контекст, культурні особливості та значення для суспільства. Так, в таблиці 1.1 описано деякі з найпоширеніших методів дослідження історико-культурних об'єктів. Ці методи використовуються окремо або комбінуються між собою для отримання повнішої інформації про історико-культурні об'єкти. Результати сприяють збереженню, відновленню, вивченню та поширенню знань про ці об'єкти, формують основу для історично-культурного туризму та освіти.

Висновки до розділу 1.

Визначено проблеми вивчення, збереження й використання в туристичній діяльності об'єктів історико-культурної спадщини регіонів України. Цікавість туристів культурною спадщиною громади дає поштовх для посилення місцевого розвитку: окрім значних економічних можливостей, у громади виникає почуття гордості за свою локальну історію, що спонукає до охорони місцевої історії та пов'язаних із нею артефактів. Усвідомлюючи цінність культурних надбань, у громаді зростає загальний рівень поваги до навколишнього простору (зростання екологічної та політичної свідомості), відбувається активізація громадського життя, посилюється почуття локальної ідентичності. Постійне розширення діапазону культурних явищ, що споживаються туристами, також збільшує коло стейкхолдерів на цьому ринку, позитивно впливаючи на процес демократизації як самого культурного туризму, так і громад, що пропонують послуги на ньому

Розкрито основні теоретичні засади і методи дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності. Дослідження історико-культурних об'єктів вимагає застосування різноманітних методів, які допомагають розкрити їхню сутність, вивчити історичний контекст, культурні особливості, значення для суспільства та привабливість для сучасних туристів.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ РЕГІОНУ УКРАЇНИ

2.1. Дослідження сучасного стану та проблем розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області

Останнім часом зростає інтерес до використання історичних і культурних пам'яток як найважливіших активів для розвитку туризму, культурної спадщини та сталого розвитку. Світовий досвід і тенденції, що виникають у цій сфері, пропонують дослідникам сучасну цінну інформацію, вказівки для використання історико-культурних об'єктів не лише в Івано-Франківській області, а й в інших регіонах України. Вагомою стороною міжнародного досвіду є застосування комплексних підходів до управління та популяризації історико-культурних об'єктів. Це передбачає розгляд усіх аспектів, включаючи збереження, належне використання, оприлюднення й залучення громадськості. Ефективне управління ґрунтується на формулюванні довгострокових стратегій, розвитку партнерства між державними органами, державним сектором і приватними підприємствами, а також налагодженні мереж співпраці між різними зацікавленими сторонами.

Актуальним є розвиток культурного туризму. Історико-культурні об'єкти служать центрами туристичних маршрутів, фестивалів, культурних заходів та інших форм відпочинку. Культурний туризм допомагає залучати відвідувачів, стимулювати місцеву економіку та охороняти культурну спадщину. Ще одним значущим трендом представлення історико-культурних об'єктів стали цифрові технології та використання віртуальної реальності. Ці технології дозволяють широкому колу людей занурюватися в історичне середовище, досліджувати складні деталі, відчувати атмосферу та глибше розуміти значення об'єкта [50].

Певні організації, такі, як Організація міст всесвітньої спадщини (OWHC) [54], відіграють важливу роль у просуванні об'єктів культурної спадщини та їх

використання для туризму. ОВНС складається з 215 міст, які містять об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що охоплюють різні регіони по всьому світу. Він забезпечує інформацію та навчання для муніципальних менеджерів щодо збереження історичних пам'яток та розвитку туризму. Програма «Європейське місто культури» або «Європейська культурна столиця» відзначає громади, які проводять спеціальні культурні заходи європейського і міжнародного значення. Ця концепція, тісно пов'язана з просуванням місця, передбачає «жорсткий брендинг» культурного міста за допомогою мега-подій (Всесвітні ярмарки, спортивні заходи чи великі щорічні фестивалі). Так, конкурс «Європейське місто культури» та залучення відомих архітекторів до проектування нових об'єктів привернули значну увагу до культурно-історичного потенціалу громад.

Розширення культурного туризму з охопленням нематеріальної спадщини та сучасної культури підкреслило зростаючу інтеграцію між туризмом і креативною економікою. Науковці вважають, що використання креативних економічних підходів у туризмі відкриває можливості для підвищення цінності шляхом розробки цікавого креативного контенту та досвіду, підтримки інновацій і створення місць призначення більш ексклюзивними та привабливими.

Аналіз структури світового туризму за метою поїздки показує, що з метою «культурного збагачення» за кордон виїжджають 37% туристів (див. рис. 2.1).

Зауважено, що на туризм з метою відвідування історичних місць припадає тільки 5%. Найбільшу частку туризму складає споглядання визначених місць.

На основі розподілу ЮНВТО щодо видів туризму, має сенс виділити складові, які формують історико-культурний туризм (див. рис. 2.2).

Як бачимо, історико-культурний туризм може розглядатись у різних напрямках: візуального мистецтва, кулінарних надбань, традицій, природної спадщини, усної творчості та перформансів. Концепція історико-культурного туризму та туризму, орієнтованого на вивчення культурної спадщини, охоплює широкий спектр стратегій та послуг у сучасну «післяковідну» епоху у світі.

Рис. 2.1 – Структура світового туризму станом на 2021 рік [58]

Поширеним підходом є просування конкретного місця, яке передбачає його інтенсивну рекламу за допомогою історико-культурного туризму.

Рис. 2.2 – Основні складові історико-культурного туризму [58]

Це часто використовується для місць із значними пам'ятками культурної спадщини, зокрема історичних міст: Кейп-Кост у Гані, Гранада в Іспанії, Мдіна на Мальті й Анталія в Туреччині. Кожне з цих міст відоме певними історичними подіями, спільною спадщиною, історичними будівлями та особливими подіями.

Мета полягає в тому, щоб залучити як групи туристів, пов'язаних зі спільною спадщиною, так і інших відвідувачів, щоб відвідати та взяти участь у подіях, музеях, фестивалях та інших святах, які підкреслюють походження та історичне та культурне значення громади [53]. Промоція місця служить додатковою мотивацією для мандрівників. Цікавим прикладом є Гамбія в Західній Африці, де проводиться «Фестиваль повернення додому» для афроамериканської діаспори, рекламуючи важливі місця, пов'язані з атлантичною торгівлею.

Засоби масової інформації відіграють вирішальну роль у впливі на потоки історико-культурного туризму, як довели численні тематичні дослідження впливу таких фільмів, як «Володар кілець» або китайського блокбастера «Загублені в Таїланді». Наприклад, понад чотири мільйони китайських туристів відвідали Таїланд у 2017 році, що підкреслює значну роль кінотуризму в зміні геополітичних уявлень і увічненні образів і стереотипів конкретних місць.

У звіті ЮНВТО про взаємодію між туризмом і культурою визначено кілька напрямків майбутнього розвитку культурного туризму, які можуть бути цінними для досліджень. За словами експертів з туризму, опитаних ЮНВТО, є очікування майбутнього зростання культурного туризму (93% погоджуються). Очікується, що це зростання диверсифікує попит і пропозицію культурного туризму, підкреслить важливість різноманітних ніш і спричинить перехід до нематеріальної спадщини, а також того, що один респондент назвав «м'якою культурною інфраструктурою». Однак це створює проблеми для майбутніх досліджень, зокрема, визначення «історико-культурного туризму». Визначення історико-культурного туризму було темою дискусій у публічному просторі через різноманітність, суб'єктивний характер понять історії, культури, туризму. Призвело до різних підходів до визначення туризму, охоплюючи дихотомію між значенням і вимірюванням, а також поділ між попитом і пропозицією.

Доцільно далі надати загальну характеристику та класифікацію історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області, як туристичного регіону.

Івано-Франківська область відома багаточисловою історією, яка знаходить своє відображення у різноманітних історико-культурних об'єктах [43]. Вона має національне розмаїття, оскільки на її території зустрічаються сліди різних етнічних груп та культурних традицій. Область містить міста з багатовіковою історією, архітектурні пам'ятки, культові споруди, музеї, національні парки та інші унікальні об'єкти. Зазначено, що у області є шість міст, що згадуються в давньоруських літописах: Тисмениця, Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия.

Найбільшим культурним і економічним центром області є обласний центр Івано-Франківськ; історія налічує понад три з половиною сторіччя. Важливим культурним і духовним осередком краю є місто Коломия, третє за населенням після Івано-Франківська і Калуша [43]. В області розвинені різні види художніх народних промислів. Під руками різьбярів, гончарів, мосяжників, ткачів народжуються мистецькі вироби, що розходяться по світу. Визнаним центром гуцульського мистецтва є Косів, де працює мистецький ярмарок.

Наразі державою охороняється 1360 пам'яток архітектури, включаючи 87 пам'яток національного значення. Більшість з них являють собою дерев'яні й кам'яні будівлі, а також житлові і громадські споруди. Ці пам'ятки зосереджені в 31 історичних містах [30]. У загальному історико-культурні об'єкти області можна поділити на такі групи: 1) архітектурні пам'ятки: до цієї категорії входять старовинні церкви, костели, фортеці, палаці, замки та інші споруди, що мають велику історичну та архітектурну цінність; 2) культові споруди: монастирі, храми, інші релігійні споруди, які відображають релігійне значення та культові традиції регіону; 3) музеї та виставкові центри: місця, де представляється та зберігається науково-історична, культурна спадщина; 4) пам'ятки промислового та інженерного будівництва. Має сенс освітити найвідоміші об'єкти історико-культурної спадщини Івано-Франківської області за цими групами.

На території Карпатського національного природного парку збереглися 9 церков будівництва XVI – XX ст., які збудовані у традиційних формах [13], які

належать до гуцульської школи – церква Різдва у смт Ворохта, дорівська церква Чуда св. Михайла, церква XIX ст. у м. Яремча, церква Анни у с. Бистрець Верховинського району, Дмитрівська церква у с. Кремінцях.

У вітчизняному місті Івано-Франківську налічується велика кількість унікальних храмів та соборів. Це – Колегіальний фарний костел Пресвятої Діви Марії, Катедральний собор св. Воскресіння, Церква Св. Ольги і Володимира, Кафедральний Свято-Троїцький собор, Церква Святого Духа [15].

Унікальною пам'яткою є Манявський скит [23], який є Архітектурним монастирським комплексом будівель. Згадки про заснування монастирської обителі належні кінцю XIII століття і пов'язані з двома ченцями – Іоаникієм і Пахомієм. Після руйнування Києво-Печерського монастиря монголо-татарами, ці два іноки прибули до Карпатських гір, де заснували нову монастирську обитель. Заснування монастиря в XIII столітті згадується в спогадах Івана Франка, який свідчить, що герой Тухольки Захар Беркут перебував у монастирі протягом трьох років. Князь Данило Галицький також неодноразово звертався до старців монастиря для отримання підтримки та благословення [51]. На території області збереглися 28 костелів і 4 синагоги. Костели, в основному, барокового стилю відзначаються монументальністю і величністю. Найбільш визначними з них є костел кармелітів 1624 р. в смт Більшівцях, костел 1760 р. в м. Городенці, костел бернардинів 1735 р. в смт Гвіздець, парафіальний костел 1703 р. і костел єзуїтів 1763 р. м. Івано-Франківську й фундаменти Успенського собору 1157 р. в с. Крилос та церква св. Пантелеймона 1200 р. в с. Шевченкове.

Відносно замків, то Івано-Франківщина славиться оборонними фортецями: Раковецький замок, Хотинська фортеця, палац Вишневецьких, Тербовлянський замок, Микулинецький замок, Бережанський замок, Старостинський замок, тощо [36]. Також варто згадати про велике надбання палаців в Івано-Франківській області: Палац Кшешуновичів у Більшівцях, Палац Дідушицьких у Єзуполі, Палац-садиба Гайнріха Руппа та багато інших [28].

У Івано-Франківській області функціонує кілька важливих історичних музеїв, які мають значення для всієї України. Серед них перераховуються [29].

1. Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей. Заснований у 1940 році на базі Покутського і Жаб'ївського краєзнавчих музеїв та приватних колекцій. Знаходиться в історичній будівлі міської ратуші, і його експозиція пропонує відвідувачам пізнати історію та культуру області.

2. Івано-Франківський художній музей. у Колегіальному костелі XVII ст. (ренесансна споруда). Він має багату колекцію з 15 тис. експонатів і включає два регіональні відділи: Музей-пам'ятку дерев'яної архітектури і живопису XVI – XVIII ст. у Рогатині та Художньо-меморіальний музей В. Касіяна у Снятині.

3. Історико-меморіальний музей Олекси Довбуша. Розташований в Івано-Франківську. Цей музей присвячений видатному гуцульському борцеві за визволення України й відображає життя та діяльність Олекси Довбуша.

4. Музей визвольних змагань Прикарпатського краю. Подає експозицію про період сталінського терору, боротьбу Українських Січових Стрільців, УНР, ЗУНР, ОУН і УПА за незалежність України в XX столітті. Коломийський музей «Писанка» є найоригінальнішим музеєм України. Розташований у велетенській будівлі у формі писанки висотою 13 м. Експозиція представляє різні техніки розпису писанок та розмаїття орнаментальних мотивів української писанки.

5. Музей Івана Франка та хата-гражда в селі Криворівня Верховинського району є одним з найстаріших музеїв на Гуцульщині. Він присвячений видатному українському письменнику Івану Франку, який жив і творив у цьому селі. Музей зберігає його особисті речі, а також експонати, пов'язані з українською культурою та традиціями.

Ці музеї історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області мають велике значення як зберігачі національної спадщини та популяризатори історії та культури регіону. Вони привертають увагу туристів з усього світу, допомагаючи зберегти та передати наступним поколінням багатство культурно-насліддя.

Поміж історико-культурних надбань значне місце посідають пам'ятки промислового та інженерного будівництва. Серед них варто відзначити єдині в Україні збережені солеварні кінця XIX – початку XX століття у містах Долина і Болехів. Також важливими об'єктами є пивзавод, заснований у 1767 році в місті Івано-Франківську [27], а також дерев'яні млини і кузні, що збереглися в різних районах області, зокрема Верховинському, Богородчанському та Долинському.

Одним з цікавих об'єктів є колишня обсерваторія «Білий слон» на горі Піп Іван у Верховинському районі. Ця споруда, яка працювала у період з 1938 до 1941 року, є найвищою будівлею в Україні, розташованою на гірському плато. Зараз українські та польські науковці спільно з державними органами обох країн звертають свою увагу на відновлення та реставрацію обсерваторії, на можливе майбутнє використання її у наукових та культурно-екскурсійних цілях [29].

Зіставлення історико-культурних об'єктів області подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Розподіл земель історико-культурного призначення в межах адміністративних районів Івано-Франківської області станом на 2021 рік [34]

Район	Площа, км ²
Верховинський	0,0045
Галицький	0,2229
Городенківський	0,0554
Долинський	0,1834
Калуський	0,1280
Коломийський	0,8120
Косівський	1,2038
Надвірнянський	0,07
Рогатинський	0,2445
Рожнятівський	0,0491
Снятинський	0,1269
Тлумацький	0,007
Тисменецький	0,01860
Богородчанський	–

Так, при порівнянні площі культурно-історичних територій з кількістю історико-культурних об'єктів відзначено невідповідність між ними. Велика кількість об'єктів не завжди означає велику площу. Важливим в порівнянні є видова класифікація і стан використання кожного об'єкту. Відсутність переліку об'єктів щодо використання в туризмі на регіональному та місцевому рівнях, ускладнює порівняння потенційного в фактичного використання історико-культурної спадщини у туризмі [45]. За площею найбільша кількість культурно-історичних територій знаходиться в містах, які мають добре розвинуту туристичну інфраструктуру та можливість використовувати ці ресурси у туристичних цілях. Схожа ситуація спостерігається у селищах міського типу, де також існує потенціал для використання культурно-історичних ресурсів. Однак, в селах складніше використовувати ці ресурси через недостатню туристичну інфраструктуру чи її відсутність. У більшості випадків, сільські території мають велику площу культурно-історичного призначення, але їх обмежені можливості для створення туристичного продукту на основі цих ресурсів [52].

Івано-Франківщина є важливим центром історико-культурного надбання різних типів. Регіон багатий на пам'ятки, що охоплюють історичні, культурні, архітектурні, промислові та інженерні аспекти. Серед них виділено музеї, які зберігають унікальні колекції, включаючи Івано-Франківський обласний краєзнавчий музей, Івано-Франківський художній музей, Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Коломийський музей «Писанка». Також область славиться історичними монастирями: наприклад, монастир, заснований Іоаникієм і Пахомієм, який згадується ще з кінця XIII століття. Крім того, Івано-Франківщина може похвалитися великою кількістю пам'яток промислового та інженерного будівництва, таких як солеварні, пивзавод, дерев'яні млини й кузні.

Враховуючи різноманітність і значущість історико-культурного надбання Івано-Франківщини, цей регіон має великий потенціал у привабливості для туристів і дослідників. Збереження та дослідження цих цінних об'єктів сприяє

збереженню культурної спадщини регіону та його презентації як важливого культурного та туристичного пункту. Далі розглянемо стан розвитку туризму у Івано-Франківській області за останні довоєнні роки. Для цього зображено графічно туристичні відвідування області за 2018 – 2021 роки (див. рис. 2.3).

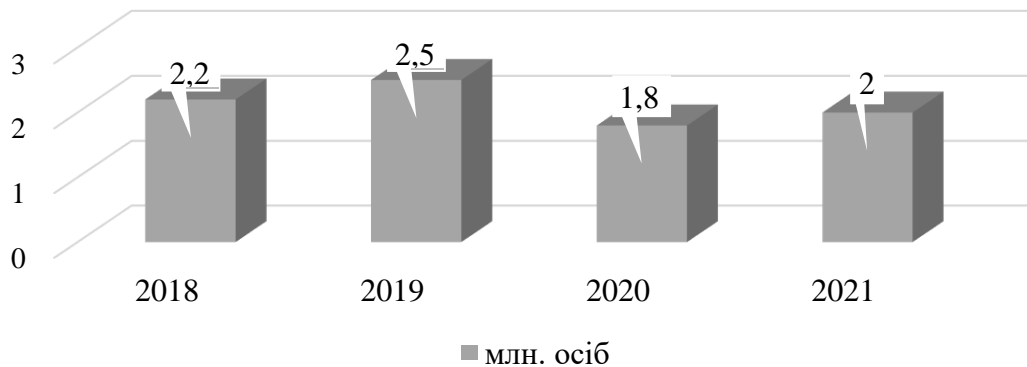

Рис. 2.3 – Кількість туристів Івано-Франківської області за 2018 – 2021 роки [6]

За статистичними даними обласної державної адміністрації у 2020 році область відвідало 1,8 млн туристів і екскурсантів, що на 10% менше, ніж у 2019 р. через пандемію COVID-19 [6]. У 2021 р. позначка зросла до 2 млн. туристів. Саме у цьому році, за даними Державного агентства розвитку туризму України, Івано-Франківщина стала однією з п'яти популярних туристичних дестинацій.

Проаналізовано туристичні потоки за 2015 – 2020 роки (див. табл. 2.2).

За даними таблиці 2.2 усвідомлено, що протягом цих шести років різке зниження туристів спостерігалось у 2018 році. Надалі показники майже досягли попередніх позначок. Навіть у час пандемії та карантинних обмежень, туризм у області розвивався через популярність зеленого та курортного відпочинку, який ставав все популярнішим серед населення, ніж туризм у великих містах. У структурі найбільшу кількість складають саме внутрішні туристи. Статистичні дані по показниках засобів розміщення області зображено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.2 – Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму, осіб [6]

Рік	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2015	65885	1324	6853	57708
2016	79973	2473	8588	68912
2017	73309	3190	13430	55779
2018	21807	3393	18816	33572
2019	55781	2295	25146	36104
2020	62479	1569	10430	50480

З таблиці 2.3 видно про різке зменшення кількості закладів розміщення у області. Разом з цим відбувається і зменшення кількості місць у закладах.

Таблиця 2.3 – Показники кількості засобів розміщення у Івано-Франківській області за 2018 – 2020 рр. [3]

Роки	Кількість колективних засобів розміщення, од	Кількість місць у колективних засобах розміщення, од	Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщення
2018	67	6228	168742
2019	64	5912	166808
2020	50	5002	123876

Зниження показників відбувається через те, що велика кількість закладів (садиби, апартаменти) не сертифікують діяльність та працюють на приватній основі. Варто зазначити, що з початку повномасштабної війни усі заклади області почали приймати біженців на безкоштовній основі. Лише з початку літа 2022 року вони повернулись до своєї діяльності. Через віддаленість від фронту і туристичну привабливість за 2022 рік Івано-Франківська область змогла підняти рівень туристичних зборів на 73 %. Лідером у стала Поляницька ОТГ.

Лише невелика частина історико-культурних об'єктів використовується у сфері туризму. Технічний стан більшості пам'яток архітектури є задовільним. Загалом у незадовільному технічному стані [40] наразі перебуває 98 пам'яток архітектури, найбільша концентрація – у м. Івано-Франківську – 21 пам'ятка.

Проблеми перешкоджають ефективному використанню фортифікаційних споруд та сакральних місць для туристичної галузі регіону. Ці проблеми можна поділити на окремі групи: теоретико-методологічні, організаційно-правові, функціональні, соціально-економічні, інформаційно-рекламні та екологічні аспекти. Вирішення викликів потребує тісної співпраці між трьома ключовими зацікавленими сторонами: науковцями, місцевою владою, місцевим населенням, які виступають представниками громадських інтересів. Тільки за таких умов можна досягти позитивних зрушень у розвитку туризму регіону [21].

Занедбаність, занедбаність замкових споруд, суспільна байдужість і апатія до відродження замків як свідків різноманітної історії та суспільного прогресу України викликають нагальне занепокоєння. Наразі замковий туризм в Україні залишається недостатньо розвинутим через недостатню фінансову підтримку з боку держави. Дослідник та вчений І. Лисій провів туристичну оцінку історико-культурного потенціалу збережених замкових пам'яток Івано-Франківської області [19]. На основі його досліджень сформована таблиця результатів щодо ступеня збереженості найвідоміших замків області (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Туристична оцінка стану пам'яток замкового мистецтва Івано-Франківської області [19]

Опис	Галицький замок	Марямпільський замок	Раковецький замок	Чернелицький замок	Пнівський замок
Фізична збереженість	Збережені ключові фрагменти будівлі	Збережені окремі фрагменти будівлі	Збережені окремі фрагменти будівлі	Збережені окремі фрагменти будівлі	Збережені ключові фрагменти будівлі

Так, досліджувані замки області знаходяться у зруйнованому стані та потребують ретельної охорони і збереження. Туристам та відвідувачам здається, що відвідування будівель такого стану не потребує обережності і окремої уваги, але якраз навпаки. Такі споруди легше зруйнувати та довести до стадії руїн.

Перспективами розвитку і першочерговими цілями для замкового туризму є використання замково-палацових комплексів у сфері готельно-ресторанного бізнесу та залучення іноземних інвестицій. Замкові споруди країни потрібно використовувати як заклади відпочинку і туризму, проведення театралізовано-історичних фестивалів, змагань і анімаційних шоу, надання послуг супроводу урочистих подій та обслуговування у середньовічному стилі, шляхом відкриття музейних експозицій у приміщеннях, розміщення в межах замків експозиції, яка відтворюватиме картини минувшини. Сучасний замковий туризм став тісно переплітатись ще з одним туризмом – «темним». Все більше і більше туристів відвідують покинуті замки заради екстриму та гострих відчуттів. Цей вид туризму популярний серед людей, що захоплюються астрологією, езотерикою, вивченням старих релігій тощо. Наприклад, Замок Кейп-Кост. Цей замок є найбільшою з будівель, яка містить спадщину трансатлантичної торгівлі, і входить до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Як і більшість стародавніх укріплень у Гані, замок Кейп-Кост відігравав значну роль у торгівлі золотом і людьми. Попри неприємну історію заснування, тисячі туристів приїжджають у Гану на екскурсію до цієї фортеці аби доторкнутися власноруч до стін, що бачили й чули тисячі сумних історій, відчутти ту саму «темну енергетику».

У містах Івано-Франківської області через відсутність науково-проектної документації проводять хаотичну, безконтрольну забудову історичних центрів, через що втрачається автентична містобудівельна структура населених місць. Тобто, головною проблемою Івано-Франківської області є відсутність облікової документації для пам'яток національного та місцевого значення, що заважає їх включенню до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Хоча багато дерев'яних храмів у регіоні залишаються діючими, деякі сакральні дерев'яні споруди знаходяться в занедбаному стані, деякі знаходяться на межі повного знищення [22]. Ці об'єкти стикаються з різними проблемами: пошкоджені дахи, стіни та фундаменти, відсутність належного обслуговування і заходів захисту (пожежна сигналізація та блискавкозахист). Крім того, церковні громади порушують законодавство щодо збереження культурної спадщини при проведенні господарських чи ремонтно-реставраційних робіт на цих спорудах. Так, у селі Космача Косівського району відбулася самовільна реставрація дерев'яної церкви Святих апостолів Петра-Павла (1905 р.). У 2012 р. автентичні хрести цієї пам'ятки національного значення були викрадені та замінені на нові з подальшим нанесенням на церкву шару «золота». Конфлікт між священиком і громадою тривав тривалий час без вирішення навіть із залученням депутатів і пам'яткоохоронців. Міністерство культури та Генеральна прокуратура також не знайшли задовільного вирішення ситуації. У зв'язку з відсутністю фінансування з 2007 року і до сьогодні, реставраційні роботи на національній пам'ятці архітектури – церкві Святого Миколая (XVI – XVII ст.) в селі Кліщівній Рогатинського району не були завершені. Також греко-католицька церква Святої Параскеви П'ятниці (1733 р.) в селі Черчому Рогатинського району, яка є пам'яткою національного значення, потребує негайної реставрації. Ця церква, яка є однією з найдавніших бойківських церков, зазнає значних пошкоджень і зношеності, оскільки її будівництво було завершено в 1733 році [35].

Розвиток історико-культурних об'єктів в Івано-Франківській області зіткнувся з рядом проблем, які впливають на їх стан, використання та збереження. Основні проблеми розвитку таких об'єктів включають наступне:

– фінансування. Однією з найбільших проблем є недостатнє фінансування для збереження, реставрації і розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківщини. Відсутність достатніх коштів ускладнює проведення необхідних ремонтних робіт і призводить до занедбаності та пошкодження об'єктів;

– відсутність облікової документації. Сьогодні брак систематичного обліку історико-культурних об'єктів унеможлиблює їх занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. У свою чергу, це може призвести до незаконного втручання, знищення або незаконного використання об'єктів;

– недостатня увага до консервації: Так, недостатня увага до процесів консервації і захисту історико-культурних об'єктів може спричинити їх поступове знищення. Брак належного обслуговування, зберігання та захисту об'єктів від небезпек, таких як пожежі, волога та інші природні фактори, може призвести до пошкоджень та втрати цінних історичних елементів;

– неправильне використання та забруднення: Деякі історико-культурні об'єкти стикаються з проблемою неправильного використання або надмірного туристичного навантаження, що може спричинити фізичні пошкодження і знос об'єктів. Крім того, недбале ставлення до природного і культурного середовища може призвести до забруднення і пошкодження історико-культурних об'єктів;

– відсутність інфраструктури: Брак належної туристичної інфраструктури (дороги, парковки, санітарні вузли та інші зручності) може ускладнити доступ до історико-культурних об'єктів і зменшити їх привабливість для відвідувачів.

Загально визнано, що забезпечення належного розвитку і збереження історико-культурних об'єктів потребує значної уваги до фінансування, охорони, належного управління та відповідального використання цієї цінної спадщини.

Збереження та розвиток історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області вимагає співпраці різних зацікавлених сторін, зокрема місцевої влади, пам'ятно-охоронних організацій, туристичних агенцій та місцевої громади. Залучення місцевої громади до процесу, виховання почуття власності і гордості може сприяти сталому розвитку і збереженню об'єктів для майбутніх поколінь. Інвестуючи в збереження, інфраструктуру, стратегічні маркетингові ініціативи регіон може розширити свої туристичні пропозиції, залучити більшу кількість відвідувачів і зробити внесок в економічний і соціальний розвиток регіону.

2.2. Аналіз особливостей використання історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області в туристичній діяльності

Організаторами рекламно-інформаційних турів є Головне управління та Туристична асоціація Івано-Франківської області (ТАІФ). Крім того, туристичні підприємства регіону беруть активну участь у міжнародних виставках і форумах, які демонструють туристичну привабливість, музеї, пам'ятки історії, культури, зоопарки, оздоровчі можливості, можливості дитячого, молодіжного і екологічного туризму. Вони висвітлюють послуги, що надаються готелями, ресторанами та транспортними компаніями. Яскравими прикладами заходів є 27 Міжнародний туристичний салон «Україна 2021», 23 Міжнародна виставка-ярмарок «Тур ЕКСПО-2021», УІТТ-2022: Подорожі та туризм, «Українське село запрошує», «Туризм, відпочинок, готелі» та багато довоєнних інших [40].

З 2021 по 2022 рік Івано-Франківська область активно демонструвала свій туристичний потенціал через традиційні, а також онлайн виставки, форуми та різноманітні заходи. Для журналістів, блогерів, туроператорів були організовані спеціальні ознайомчі тури. У рамках промоційних ініціатив «52 вихідні на Івано-Франківщині» та «Бездомки: подорож незвіданим Прикарпаттям» [39] виготовлено та розповсюджено пізнавальні видання різної тематики. Крім того, було створено кілька відеофільмів, а також понад 20 нових віртуальних турів, які демонструють туристичні об'єкти та пам'ятки регіону (загалом понад 60). Крім того, 50 об'єктів культурної спадщини області сканували за допомогою 3D-технології. Спільно з екскурсоводами місто Івано-Франківськ у 2021 році організувало дев'ятий сезон тижневих безкоштовних екскурсій. Ілюстрацію тенденцій відвідування історико-культурних об'єктів регіону на прикладі міста Івано-Франківськ подано на рисунку 2.4 (див. рис. 2.4). Позитивним моментом у розвитку історико-культурних об'єктів стало їх використання у проведенні весільних церемоній, знімання сюжетів, фільмів, проведення фотосесій.

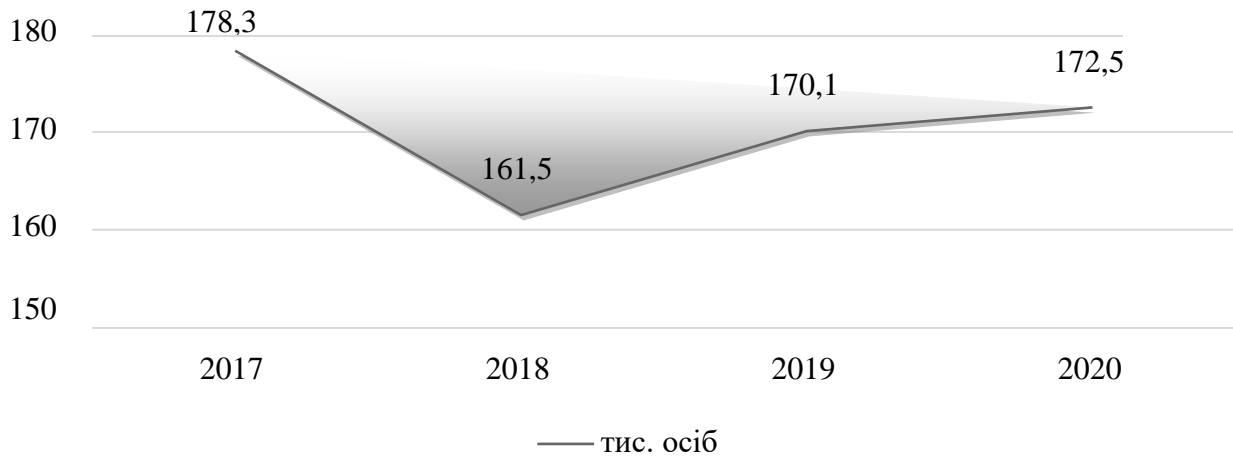

Рис. 2.4 – Кількість відвідувачів історико-культурних об’єктів Івано-Франківська за 2017 – 2020 роки [29]

Так, за кошти, які вилучено від оренди об’єкта проводиться його ремонт реконструкція. Історико-культурні об’єкти використовуються при формуванні туристичних продуктів підприємств: турів, екскурсій. Для прикладу розглянемо туристичні продукти київської агенції «Анга тревел». Дана агенція пропонує сучасні тури у Яремче, Ворохту, Івано-Франківськ, Косів, де відбувається огляд найпопулярніших історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області. Аналіз пропозицій підкреслив, що у турах використовується лише найвідоміші об’єкти, про які усі знають. Тобто, 70% усього надбання Івано-Франківщини просто стоїть та продовжує руйнуватись. Збільшення туристів та екскурсантів Івано-Франківська з 2018 р. пояснюються ефективною роботою влади області щодо розвитку, просування туризму. Усі зазначені заходи позитивно впливають на кількість екскурсантів та туристів, які приїжджають у місто для споглядання історико-культурних об’єктів. Використання історико-культурних об’єктів в Івано-Франківській області характеризується декількома особливостями, які підвищують їх значимість і цінність. Ці особливості формують те, як ці об’єкти використовуються і ними насолоджуються місцеві жителі, а також приїжджі.

Івано-Франківська область відома своєю самобутньою різноманітною культурною спадщиною, на яку вплинули різні етнічні групи, зокрема українці, поляки, євреї та гуцули. Це розмаїття відображається в історичних і культурних об'єктах, знайдених у регіоні, демонструючи різні архітектурні стилі, релігійні традиції та мистецькі вирази. Використання цих об'єктів передбачає збереження та популяризацію цього культурного розмаїття, сприяння міжкультурному діалогу та відзначення мультикультурної ідентичності регіону [40].

Історико-культурні об'єкти Івано-Франківської області цінуються за їх автентичність та історичну значимість. Докладаються зусилля, щоб зберегти оригінальні характеристики, матеріали та майстерність даних об'єктів під час реставрації та технічного обслуговування. Це гарантує, що відвідувачі можуть відчувати справжній зв'язок з минулим і оцінити культурну спадщину регіону в її справжньому вигляді. Історико-культурні об'єкти відіграють вирішальну роль у туризмі та освіті в Івано-Франківському регіоні. Вони служать важливими освітніми ресурсами, надаючи знання про історію, традиції та звичаї регіону. Освітні програми, екскурсії та інтерактивні виставки часто організовуються, щоб покращити розуміння та оцінку відвідувачами цих об'єктів. Крім того, туристичний потенціал об'єктів використовується для залучення відвідувачів і стимулювання економічного зростання в Івано-Франківському регіоні [43].

Використання об'єктів історії та культури в Івано-Франківській області передбачає активну участь громади. Місцеві громади, включаючи мешканців, культурні організації, окремих ентузіастів спадщини, активно беруть участь у збереженні, популяризації та інтерпретації об'єктів. Ініціативи на рівні громад (фестивалі, майстер-класи та культурні заходи) створюють почуття власності та гордості місцевого населення, зміцнюючи їх зв'язок із культурною спадщиною.

Символічне значення. Історико-культурні об'єкти в Івано-Франківській області мають символічне значення та часто розглядаються як символи місцевої ідентичності та спадщини. Вони роблять внесок у колективну пам'ять спільноти,

репрезентуючи важливі історичні події, традиції та цінності. Таким чином, використання цих об'єктів виходить за межі їхньої фізичної присутності та охоплює їхнє символічне значення у формуванні регіональної ідентичності. Використання об'єктів історії та культури в регіоні підкреслює культурне його розмаїття, акцентує значну увагу на збереженні автентичності, сприяє розвитку туризму, освіти та залученню громади. Визнаючи та користуючись зазначеними особливостями, регіон може ефективно використовувати історичні та культурні об'єкти для посилення культурного туризму, виховання почуття гордості та власності серед місцевої громади та сприяння сталому розвитку регіону.

Охорона навколишнього середовища в Івано-Франківській області є важливим аспектом збереження природних ресурсів і забезпечення сталого розвитку. Основні питання (особливої актуальності вони набули під час війни з росією) пов'язані з охороною навколишнього середовища в області, включають:

- екологічний стан: збереження чистоти повітря, водних ресурсів і ґрунтів є пріоритетним завданням. Івано-Франківська область прагне зменшити викиди шкідливих речовин, контролювати відходи туризму, успішно використовувати історико-культурні ресурси для забезпечення екологічної стійкості;

- природні заповідники та парки: звісно, що в Івано-Франківській області знаходяться природно-заповідні території, які мають дуже велике значення для збереження біорізноманіття та природних екосистем. Захист і розвиток цих територій, таких як Карпатський біосферний заповідник, є важливим завданням;

- енергоефективність: застосування енергоефективних і енергоощадливих технологій та використання відновлюваних джерел енергії сприяє зменшенню викидів шкідливих речовин і покращенню стану довкілля. Зусилля спрямовані на збільшення використання відновлюваних джерел енергії, енергоефективну побудову та зменшення споживання енергії в туристичній діяльності;

- екологічна освіта: вже проводяться заходи з підвищення екологічної свідомості населення, освіти учнів і студентів про важливість охорони природи

та сталого розвитку. Кампанії з екологічної освіти, семінари та інформаційні заходи сприяють підвищенню усвідомлення проблем та поширенню знань.

Лісові угіддя є важливим компонентом навколишнього середовища в Івано-Франківській області. Регіон відноситься до найбільш лісистих в Україні, з площею лісів майже 46% території області, що перевищує загальнодержавний показник близько 18%. У 2020 році було проведено роботи з відтворення лісів на 2,3 тисячі гектарів земель лісового фонду, що на 2,8% менше, ніж роком раніше. З цієї площі, 0,9 тисячі гектарів було відновлено шляхом садіння та висівання лісу, а 1,4 тисячі гектарів відновилися природним шляхом. Крім того, було переведено у лісову рослинність 2,9 тисячі гектарів лісових культур та ділянок з природним поновленням, що на 4% більше, ніж у 2019 році [40].

Важливо зазначити, що станом на кінець 2020 р. в спеціально відведених місцях або об'єктах підприємств та організацій, зареєстрованих на території Івано-Франківської області, було накопичено 6744,2 тисячі тон відходів [43].

У 2020 році підприємства, організації та установи області витратили 854,3 мільйона гривень (без ПДВ) на охорону навколишнього природного середовища, причому 68,7 % з цих витрат становили поточні витрати, а 31,3 % – капітальні інвестиції. Загальна сума коштів, освоєних з державного та місцевих бюджетів, становила 75,3 % капітальних інвестицій і 18,1 % поточних витрат, тоді як 24,7 % капітальних інвестицій та 81,9 % поточних витрат були здійснені за рахунок власних коштів підприємств та організацій, банківських кредитів та позик.

У загальному обсязі витрат на природоохоронні заходи в області 33,7 % було витрачено на очищення зворотних вод, 24% – на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод, 17,2% – на поводження з відходами, 14,6% – на охорону атмосферного повітря та проблеми зміни клімату, 10,2% – на збереження біорізноманіття і середовища існування, а 0,3% – на інші напрямки природоохоронної діяльності. Безумовно, дану тенденцію доцільно підтримувати надалі та посилювати дії щодо пошуку джерел фінансування.

У області діє Програма управління екології та природних ресурсів до 2025 року, згідно якої щорічно планується витратити по 550 тис. тис. грн на охорону навколишнього середовища. Виконання Програми приведе до таких результатів:

- запобігання забрудненню поверхневих і підземних вод в Івано-Франківській області шляхом будівництва нових та реконструкції існуючих очисних споруд та каналізаційних мереж у населених пунктах регіону;

- захист від шкідливого впливу вод шляхом створення комплексу гідротехнічних споруд на паводконебезпечних ділянках рік і розроблення ефективної системи прогнозу небезпечних гідрологічних процесів, відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;

- зменшення інтенсивності ерозійних процесів;

- зниження викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря на території Івано-Франківській області від стаціонарних джерел;

- забезпечення екологічно збалансованого природокористування, а також зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище від діяльності, пов'язаної з видобутком корисних копалин;

- збереження біотичного, а також ландшафтного біорізноманіття Івано-Франківській області шляхом розробки і впровадження заходів активної і пасивної охорони, збереження і активного відтворення раритетних, зникаючих, ендемічних, реліктових і цінних у господарському відношенні видів рослин і тварин та їх оселищ, унікальних і типових для регіону ландшафтів;

- формування регіональної екологічної мережі шляхом створення нових і вдосконалення функціонування існуючих заповідних територій регіону;

- вдосконалення системи поводження з побутовими відходами шляхом роздільної системи їх збирання, у тому числі в готелях та ресторанах області.

Вивчення стану охорони навколишнього середовища Івано-Франківщини вказує на важливість питання для місцевої адміністрації. Адміністрація Івано-Франківської області виявляє турботу про збереження природних ресурсів та

розвиток екологічно сталого регіону. Важливість охорони навколишнього середовища відображається у впровадженні різноманітних програм та ініціатив. Адміністрація Івано-Франківської області активно сприяє розробленню та впровадженню програм охорони довкілля. Зазначені програми спрямовані на збереження природних територій, зелених зон, біорізноманіття та використання екологічно чистих технологій. Додатково, адміністрація підтримує розвиток екологічного туризму та популяризацію природних та культурних об'єктів, що сприяє залученню туристів і сприяє розвитку економіки регіону.

Висновки до розділу 2.

Досліджено сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області. Івано-Франківська область відома багатою історією, яка знаходить відображення у різноманітних історико-культурних об'єктах. Вона має національне розмаїття, оскільки на її території зустрічаються сліди різних етнічних груп та культурних традицій. Область містить міста з багатовіковою історією, архітектурні пам'ятки, культові споруди, національні парки, музеї та інші унікальні об'єкти. В області є шість міст, що згадуються в давньоруських літописах: Тисмениця, Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия.

Проаналізовано особливості використання історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області в туристичній діяльності. Використання об'єктів історії та культури в Івано-Франківській області передбачає участь громади. Громади, включаючи мешканців, культурні організації, ентузіастів спадщини, активно беруть участь у збереженні, популяризації та інтерпретації об'єктів. Ініціативи на рівні громад (фестивалі, майстер-класи та культурні заходи) створюють почуття власності та гордості місцевого населення, зміцнюючи їх зв'язок із культурною спадщиною. Адміністрація Івано-Франківської області активно сприяє розробленню та впровадженню програм охорони довкілля.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ВІТЧИЗНЯНОГО РЕГІОНУ

3.1. Розвиток історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області на основі реалізації інноваційно-інвестиційних програм

Івано-Франківська область [19] є одним з п'яти найбільш привабливих туристичних регіонів в Україні. Це зумовлено великим історичним минулим та різноманітністю етносів та релігій, які співіснують на цій території. Область має значний культурний та туристичний потенціал, що відображається в наявності великої кількості пам'яток історико-архітектурної спадщини. Проте, є проблеми у розвитку туризму в області, основними з яких є недостатнє інвестування, низька зацікавленість державних органів, слабкість маркетингового просування туристичного бренду. Для того, щоб знайти нові шляхи розвитку туризму, необхідно визначити основні проблеми галузі та розробити програму дій для їх вирішення. Держава повинна вкладати гроші у розвиток туризму та забезпечити фінансування для проведення цих дій. Це дозволить створити атмосферу довіри та стабільності на туристично-інвестиційному ринку та залучити іноземних інвесторів. Державна політика повинна спрямовуватися на формування сприятливого ринкового середовища для соціально-ефективного, економічно вигідного та екологічно допустимого розвитку рекреаційного бізнесу.

На Івано-Франківщині спостерігається позитивне зростання кількості іноземних і внутрішніх туристів завдяки різноманітним факторам, серед яких:

- велика кількість історичних, архітектурних і культурних пам'яток.
- збереження та популяризація традицій та культурної самобутності, про що свідчать численні традиційні фестивалі та ярмарки;
- різноманітні природні ресурси, які сприяють туризму протягом року: гірські лижі, медичні і рекреаційні заходи, а також пригородницький туризм;

– вигідне географічне розташування в центрі Європи.

Інституційне визнання важливості галузі туризму для Івано-Франківської області видно в нормативно-правових документах: визначають пріоритети та стратегії розвитку. Як приклад, обласна цільова програма розвитку туризму (2022 – 2026 роки) і стратегія розвитку Івано-Франківської області до 2025 року.

Проте, незважаючи на ці позитивні умови, Івано-Франківська область досі стикається з невирішеними проблемами в туристичній галузі, серед яких:

– незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема, занедбані замкові та палацові пам'ятки, незадовільна матеріально-технічна інфраструктура закладів культури та мистецтва, відсутність сучасних систем безпеки призводять до втрати цінних експонатів з музеїв та галерей тощо;

– поганий стан доріг у гірських районах області;

– низькоякісні транспортні послуги, зокрема, міжміське сполучення в межах Івано-Франківської області, включаючи труднощі з отриманням розкладу рейсів, скасування рейсів та невідповідний стан транспортних засобів;

– недостатня інформаційна та маркетингова підтримка для популяризації туристичних та інвестиційних можливостей в Івано-Франківській області.

Для вирішення цих завдань обласною адміністрацією розроблено програми розвитку на державному рівні, останньою з яких є «Проект обласної цільової програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022 – 2027 роки». Реалізація зазначеної важливої програми спрямована на посилення існуючої туристичної інфраструктури, сприяння комплексному розвитку туристичних центрів, розширення регіонального туристичного продукту, підвищення якості послуг, залучення інвестицій у туристичну галузь регіону [29].

Основними стратегічними перспективами розвитку туризму для області є:

– розвиток туристичної інфраструктури і навігації;

– створення, а також підтримка конкурентоспроможних туристичних та курортних продуктів та атракцій;

- збереження і управління природною та культурною спадщиною;
- розширення мережі туристично-інформаційних центрів;
- забезпечення сталості туризму регіону шляхом зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля, туристичну привабливість територій;
- розвиток державно-приватного партнерства і кластерних ініціатив;
- підвищення кваліфікації кадрів у сфері туристичної індустрії;
- промоція туристичного потенціалу;
- проведення статистичних, маркетингових, соціологічних, а також інших досліджень у сфері туризму та курортів;
- реалізація міжрегіональних і транскордонних проєктів у сфері туризму та курортів в Івано-Франківській області у повоєнному періоді розвитку.

Посилаючись на програму розвитку туризму області зроблено такі заходи:

- проєкт «Vike АссеNT: велосипедна доступність об'єднує території» (1-ша в Україні регіональна Концепція розвитку велосипедної інфраструктури);
- створення туристичної навігації по туристичних районах області;
- встановлення інформаційних табличок на історико-культурних об'єктах області з можливістю зчитування QR-коду;
- оновлення рекреаційного простору на туристичних маршрутах;
- приєднання до транскордонного туристичного маршруту «Карпатський шлях дерев'яної архітектури» в партнерстві з закордонними державами;
- створення нових туристичних маршрутів.

З урахуванням туристичного потенціалу Івано-Франківської області, розвиток регіону має відбуватися у високому темпі, що включає розширення асортименту і зростання якості туристичних послуг у супроводі стимулювання економічного зростання. Загалом, економіку області доцільно спрямувати на реформування туристичного комплексу, розвиток відпочинкової і розважальної індустрії з урахуванням особливостей різних видів туризму, які розвиваються, а також на стимулювання нових, ще не популяризованих форм відпочинку.

Зростає роль інноваційно-інвестиційних програм у розвитку історико-культурних об'єктів. Історико-культурні об'єкти: пам'ятники, археологічні пам'ятки та пам'ятки спадщини, музеї, мають значну культурну, освітню та економічну цінність. Об'єкти потребують реставрації, відновлення, збереження та покращення, щоб забезпечити їхню довгострокову стійкість та актуальність.

Інновації відіграють ключову роль у розвитку історико-культурних об'єктів шляхом впровадження нових підходів, технологій, стратегій та розробки інноваційно-інвестиційних програм. Це передбачає впровадження сучасних методів реставрації та консервації, використання цифрових технологій для документування та інтерпретації, а також впровадження інноваційних методів виставлення та презентації. Зазначені інновації покращують досвід відвідувачів, сприяють дослідницькій, науковій, освітній діяльності та сприяють загальному збереженню та популяризації культурної спадщини в досліджуваному регіоні.

Інвестиційні програми області мають важливе значення для забезпечення фінансових ресурсів, необхідних для розвитку історико-культурних об'єктів. Адекватне фінансування дає змогу покращити необхідну інфраструктуру, проекти збереження та впровадження інноваційних ініціатив. Інвестиційні програми надходять з різних джерел, включаючи державне фінансування, приватних інвесторів, благодійні організації та державно-приватні партнерства. Ці кошти використовуються для модернізації об'єктів, покращення доступності, розробки освітніх програм і покращення загального досвіду відвідувачів.

Крім того, інвестиційні програми сприяють інтеграції історичних та культурних об'єктів у ширші стратегії розвитку туризму та культури. Вони допомагають створювати стійкі бізнес-моделі, а також можливості отримання прибутку, які підтримують збереження та підтримку цих об'єктів. Крім того, інвестиційні програми можуть стимулювати місцеву економіку, залучаючи туристів, створюючи робочі місця та створюючи дохід для навколишніх громад. Інвестиційні програми мають перспективу у Івано-Франківській області.

На сучасному етапі розвитку суспільства одним з важливих аспектів організації туристичного бізнесу є активна «іміджмейкерська» діяльність. Ця діяльність спрямована на розвиток і зростання привабливості нових маршрутів в туризмі та надання їм престижності [43]. Однак, не всі об'єкти історико-культурної спадщини автоматично володіють високим рівнем унікальності та екзотичності, які є ключовими чинниками для їх рекреаційного використання. Для підвищення комерційної цінності таких об'єктів можуть бути використані різні підходи. З одного боку, можна проводити активну рекламну кампанію, зосереджуючи увагу на ролі засобів масової інформації у розвитку національної та регіональної культури, а також на важливості дослідження та охорони спадщини. Використання нових інформаційних технологій, зокрема віртуальних засобів, може сприяти поширенню інформації про об'єкти спадщини. З іншого, можна штучно підсилити привабливість території, додавши такі елементи, які залучають увагу туристів. Наприклад, розробка інфраструктури, яка забезпечує зручність та комфорт для відвідувачів, а також створення додаткових атракцій, які збагачують індивідуальний туристичний досвід. Тобто, інтеграція історико-культурної спадщини в туристичний бізнес вимагає постійних зусиль з боку розвитку її іміджу, рекламних заходів і збагачення туристичних маршрутів.

Для забезпечення стратегічних перспектив Івано-Франківській області та успішного розвитку міжнародного туризму, зосередженого навколо культурної та історичної спадщини, важливо включати ширший спектр елементів спадщини, окрім традиційних історичних і культурних пам'яток. Це охоплює народну культуру, традиції, ремесла, мову, літературу, музику, мистецтво, історичне міське середовище, сільську архітектуру, системи розселення, етнокультурне середовище та природне оточення. Інтеграція цих елементів у туристичний продукт має вирішальне значення, оскільки це може залучити більшу кількість туристів, задовольнити їхні різноманітні інтереси та забезпечити багатогранний та збагачувальний досвід для відвідувачів Івано-Франківській області [35].

Сьогодні активно впроваджуються нові підходи у створенні брендів на основі історико-культурної спадщини, один із яких передбачає використання матеріальної культурної спадщини та історичних фактів для просування локацій та туристичних місць, популяризації та висвітлення історичних подій, особистостей, традицій та свят [34]. Слід підкреслити беззаперечну важливість «фотопривабливості» об'єктів історико-культурної спадщини таких як унікальні архітектурні споруди. У технологічному світі, який швидко розвивається, захоплюючі фотографії, які публікуються на таких платформах, як Instagram, частіше стають основною мотивацією для туристів відвідувати певні напрямки. Так, фототуризм набирає популярності, дозволяючи мандрівникам зафіксувати та поділитися повною та захоплюючою розповіддю про подорож за допомогою серії фотографій [30]. Яскравими прикладами таких популярних пам'яток є Ейфелева вежа в Парижі та Пізанська вежа. Таким чином, створюючи бренд, який включає в себе культурну спадщину та демонструє дестинацію, важливо враховувати бажання туристів досліджувати знакові архітектурні пам'ятки.

Використання культурної спадщини як об'єкта інтересу для міжнародних туристів також передбачає використання літератури, кіно та театру, які вносять значний внесок у концепцію брендингу місця призначення. Художні образи та літературні діячі переплітаються з іміджем міста, що підвищує привабливість туристичної дестинації та залучає значний приплив іноземних туристів. До відомих прикладів належать Карлсон у Стокгольмі, Шерлок Холмс у Лондоні, Русалочка в Копенгагені та Дракула в румунській Трансільванії (замок Бран).

Останнім часом набув популярності і кінематографічний туризм. Такий підхід використовує включення кінотворів у культурний потенціал регіонів та механізм брендингу дестинації [11]. Часто використання культурної спадщини базується на внутрішньому зв'язку між територією та героями популярних фільмів. Туристичний бум зазвичай відбувається на місцях зйомок після виходу фільму, який набуває культового статусу. Приклади включають Нову Зеландію,

де знімали трилогію «Володар перснів», і Хорватію, де відбуваються дії «Гри престолів». Аналітичні дослідження впливу кінематографа на формування ідентичності міст свідчать про те, що міжнародний туризм, заснований на досягненнях кінематографа, можна справді вважати культурним феноменом.

Використанню культурної спадщини в міжнародному туризмі доцільно сприяти через призму культури харчування як стратегії залучення потенційних туристів. Інтерес споживачів до їжі, пов'язаної з конкретним регіоном, стає ключовим інструментом залучення. Для створення відчуття автентичності, виробники часто використовують традиційні, а іноді навіть старомодні методи виробництва (трдельник міцно асоціюється з Чехією, піца – з Італією, гуляш – з Угорщиною, а львівський чізкейк – зі Львовом). Зазначено, що привабливими елементами міжнародного туризму можуть бути не лише матеріальні пам'ятки культурної спадщини. Події, які формують бренди нішевих напрямків, часто включаються в концепцію національного і місцевого бренду: відомі карнавали у Венеції та Ріо-де-Жанейро, а також фольклорний фестиваль у Мюнхені – Октоберфест, які щорічно збирають мільйони відвідувачів з усього світу.

Базуючись на підходах виділено основні елементи культурної спадщини, що використовуються в світовій практиці та активно впливають на залучення міжнародних туристичних потоків, а також сформувані класифікацію об'єктів, відповідно до специфіки їх просування у Івано-Франківській області:

- архітектурна спадщина – унікальні об'єкти архітектури, скульптури, феномени мистецтва, живопису: частина комплексу архітектурного ансамблю;
- історична спадщина – матеріальні та нематеріальні об'єкти, пов'язані із загальновідомими історичними фактами, подіями, особистостями;
- об'єкти, що мають літературне походження, а також засновані на вигаданій реальності та художніх образах;
- об'єкти нематеріальної культурної спадщини, що мають відношення до гастрономії та кулінарії;

- об’єкти, сформовані з урахуванням кінематографічної діяльності;
- об’єкти подієвого туризму.

У стратегічному розвитку історико-культурних об’єктів сучасної Івано-Франківської області першочергове значення мають інноваційні інвестиційні програми, які сприяють фінансуванню, збереженню, реставрації, реконструкції та популяризації об’єктів. Основні висновки щодо значущості програм можна підсумувати: Фінансування, яке здійснюється через інноваційні інвестиційні програми, дає змогу провести суттєву роботу з охорони та відновлення історико-культурних об’єктів регіону. Це включає в себе ремонт архітектурних елементів, відновлення порядку, заходи щодо збереження та ініціативи з реконструкції. Інноваційний характер цих програм дозволяє запроваджувати нові технології та підходи у збереженні та популяризації історико-культурних об’єктів. Це може включати використання віртуальної реальності, інтерактивних експонатів, цифрових карт та інших інноваційних інструментів. Інвестиційні програми сприяють залученню приватного капіталу і сприяють партнерству із зовнішніми організаціями. Це розширює фінансові ресурси, доступні для розвитку історико-культурних об’єктів, а також залучає експертизу та інноваційний досвід.

Розвиток історико-культурних об’єктів Івано-Франківської області має позитивні економічні туристичні наслідки в регіоні та на національному рівні. Інвестиції в ці об’єкти сприяють створенню робочих місць, розвитку місцевої інфраструктури та залученню туристів в регіон. Це має значний соціально-економічний вплив на регіон і сприяти збереженню культурної спадщини. Інноваційні інвестиційні програми сприяють популяризації історії та культури через використання засобів комунікації. Сюди входить створення веб-сайтів, мобільних додатків, відеоматеріалів та інших інтерактивних інструментів, які дозволяють отримувати більше інформації та занурюватися у світ історії.

Загалом інноваційні інвестиційні програми відіграють вирішальну роль у збереженні, розвитку і популяризації об’єктів історії та культури. Вони надають

фінансову підтримку, стимулюють інновації та сприяють залученню приватного сектору. Правильне використання таких програм і проектів позитивно впливає на економіку, туризм і культурну спадщину Івано-Франківської області.

Дослідження інноваційно-інвестиційних проектів висвітлює важливість співпраці між зацікавленими сторонами та фінансовій підтримці інвесторів для розвитку історико-культурних об'єктів. Це включає взаємодію з місцевими громадами, організаціями спадщини, науковими установами, туристичними органами та організаціями приватного сектора. Працюючи разом, зацікавлені сторони можуть використовувати досвід, ресурси та мережі для стимулювання інновацій, забезпечення інвестицій і довгострокової життєздатності історичних і культурних об'єктів. Роль інноваційних і інвестиційних програм є вирішальною для розвитку історико-культурних об'єктів. Завдяки інноваціям об'єкти можна зберегти, інтерпретувати та представити новими та привабливими способами. Інвестиційні програми забезпечують фінансову підтримку для відновлення, розвитку інфраструктури та реалізації інноваційних ініціатив. Впроваджуючи інновації, залучаючи інвестиції, історико-культурні об'єкти можуть процвітати, сприяючи розвитку культурної спадщини, освіти, туризму місцевої економіки.

3.2. Впровадження цифрових технологій збереження та популяризація історико-культурних об'єктів регіону умовах воєнних дій

Історична та культурна спадщина – є невід'ємною частиною української історії та національної пам'яті. Вона є унікальною складовою культури того чи іншого регіону України. В умовах війни неможливо захистити нерухомі об'єкти історико-культурної спадщини, не дивлячись на охоронний статус й міжнародне право. Єдиний спосіб збереження та популяризації – це переведення в цифровий формат. Цей спосіб допоможе зберегти оригінальний вигляд пам'ятки для подальшої реставрації та популяризувати історичну та культурну спадщину в

умовах українського сьогодення. Через повномасштабні воєнні дії ускладнено функціонування туризму в Івано-Франківській області та є неможливою робота музеїв на території активних бойових дій та на деокупованих територіях, де більшість музейних закладів знищена або розкрадена. Єдиною можливістю продовження роботи та популяризації історико-культурного об'єкту (музею) – віртуальна платформа. Історико-культурні об'єкти мають активно переходити до віртуальної комунікації та створювати експозиції з використанням новітніх технологій для відповідності світовим стандартам. Актуальним є дослідження способів збереження та популяризації історико-культурної спадщини України під час воєнних дій. Дослідження вчених розподілилися за такими напрямками: 1) характеризуються технології доповненої реальності, різновиди і особливості використання [1; 22; 54]; 2) розглядається ігровий аспект доповненої реальності та ігрові додатки в музейній сфері [4; 18; 46]; 3) аналізуються позитивні та негативні фактори впливу доповненої реальності на наше повсякденне життя [2; 31; 47]; 4) аналізується використання віртуальної реальності в сфері культурної спадщини в різних країнах світу, призначення віртуальної реальності, принципи роботи віртуальної реальності, реалізація доповненої реальності в музейному середовищі [3; 8; 45]; 5) розгляд віртуальної реальності, як соціокультурного явища простору спілкування, культури мережевого спілкування, психологічного аспекту вивчення інтернет-простору [10; 30; 53]; 6) аналіз правових аспектів охорони пам'яток під час конфліктів у вітчизняному цифровому середовищі [9; 11; 36]; 7) аналізування віртуальної та доповненої реальності в музейництві [41]

Сьогодні поняття «цифрова культура» є одним із ключових для сучасного світу. Культурна дипломатія є невід'ємною складовою зовнішньої політики кожної держави. В історії охорони культурно-історичної спадщини підписано чимало законодавчих документів, які мають захищати пам'ятки під час війни. В Україні знищення пам'яток розпочалося з 2014 р. При цьому, країна-агресор порушила всі значущі норми міжнародного права. Згідно статистичних даних

Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на 25 серпня 2023 р. 823 об'єкти історико-культурної спадщини постраждали через російську агресію в Україні. З них 109 – пам'ятки національного значення, 650 – місцевого значення, 64 – щойно виявлені [29]. Переважають в списку пам'ятки архітектури – 252 об'єкти. «Лідером» в переліку є Харківська область, в якій зруйновано та пошкоджено 207 пам'яток [37]. З них 10 пам'яток національного значення, 193 – місцевого значення та 4 щойно виявлені об'єкти історико-культурної спадщини. В Харківській області постраждали об'єкти церковного зодчества, пам'ятки природи, історичні місця масових поховань: Дробицький яр, пам'ятник жертвам Голокосту, гора Крем'янець, пам'ятка природи в Ізюмі, церкви Ізюму кінця XVII ст. та багато інших історико-культурних об'єктів.

Під час війни руйнації зазнали пам'ятки та музеї. Музейні будівлі, які знаходилися в зоні бойових дій, повністю або частково зруйновані: музей Г. С. Сковороди в Сковородинівці, історико-археологічний музей-заповідник Верхній Салтів, Куп'янський краєзнавчий музей, Дворічанський краєзнавчий музей, Ізюмський краєзнавчий музей. Чимало музейних колекцій евакуйовані, знищені або вкрадені загарбниками. Збереження пам'яток і об'єктів історико-культурної спадщини, популяризація музеїв та колекцій переходить у віртуальну площину, оскільки фізично їх зберегти і відвідати неможливо. Можна створити віртуальні музеї, гіді, додатки із використання технологій доповненої реальності, віртуальної реальності штучного інтелекту, квести, музейні ігри. Мультимедійні технології допомагають створити унікальний темпоральний простір.

Цифрова комунікація сьогодні є основною для багатьох музеїв, які не можуть приймати відвідувачів. Одним із популярних напрямків поширення музейної культури сьогодні є віртуальні музеї, музейні тури, тощо. Для створення віртуальних музеїв використовується фотограмметрія, за допомогою якої створюють віртуальну 3-D модель музею. 3-D моделі можуть створюватися на основі 2D фото і відео матеріалів. Ці технології можуть використовуватися

для оцифровки архітектурних об'єктів. Наприклад, в Україні був реалізований проєкт по створенню віртуальних музеїв, присвячених Г. С. Сковороді. 3-D моделі з відео матеріалів використані в Чернігові для показу наслідків руйнації об'єктів міста в результаті російської агресії (VR-музей пам'яті війни на Чернігівщині). Технології 3-D моделювання можуть також використовуватися при створенні електронних каталогів музейних колекцій, для оцифрування об'ємних зображень: посуду, скульптури, зброї тощо. Також слід пам'ятати про ігрові технології і їх широке використання для створення експозицій для відвідувачів молодшого віку. Створення мобільних ігрових додатків.

Цифрові технології дозволяють створити віртуальні тури з віртуальними екскурсоводами та квестами і вікторинами для підлітків. Прикладом такої екскурсії є продукт Djerba museum. Доповнена реальність (augmented reality, AR), допомагає краще сприймати матеріал, за допомогою гаджета, на який транслюється зображення. Такі європейські країни як Італія, Іспанія, Греція, Португалія є найбільш активними користувачами доповненої реальності в сфері культурної спадщини AR використовує не лише зображення, це можуть бути звуки та інша інформація, яка транслюється відвідувачу. Роль трансляторів виконують: смартфон, планшет, в перспективі можуть використовуватися лінзи.

Для доповненої реальності характерно, що працюючи з 3-D зображенням, вона не змінює, а доповнює навколишній простір та працює в реальному часі. І це головна відмінність від віртуальної реальності (VR), в якій реальний світ замінюється на віртуальний. Доповнена реальність працює наступним чином, камера пристрою знімає зображення реального об'єкту, програмне забезпечення пристрою здійснює ідентифікацію отриманого зображення, поєднує реальне зображення з його доповненням та надає кінцеве зображення на пристрій візуалізації. Відвідувач виставки чи музею може отримати відомості про автора, історію створення експонату або побачити «живе» зображення. Доповнена реальність допомагає людям обмінюватися досвідом на великих відстанях.

Для роботи AR можуть бути використані різні технології:

- технології, які засновані на маркерах. В якості маркерів частіше за все використовуються QR-код quick response code;

- безмаркерна реальність може використовувати Global Positioning System (GPS). Прикладом маркерної технології є тимчасова експозиція історично-культурних пам'яток у Львові. В Європі – це будинок Антоніо Гауді в Барселоні. Приклад безмаркерної технології, заснованої на GPS – віртуальний екскурсійний гід по Опішні. Додаток прив'язаний до місцевих локацій, тому працює тільки та території заповідника. І в цьому відмінність технології QR-коду та GPS. QR-код працює з додатком, який створюється окремо та завантажується на пристрій, а технологія GPS працює по міткам на карті, вона прив'язана до місцевості і не може працювати самостійно;

- AR, яка базується на проекції (світові проекції на фізичні поверхні). В Європі такий вид AR є дуже популярним. Світова проекція, як правило, супроводжується звуковими ефектами або співами;

- доповнена реальність, використовує технологію Visual Inertial Odometry, що допомагає орієнтуватися в просторі за допомогою сенсорів та камери. Роботою з доповненою реальністю в сфері історико-культурної спадщини займається сьогодні компанія Skeyron. Одна із новинок компанії – картки з зображенням визначних культурних шедеврів, пам'ятників різних міст України. За допомогою додатку, який встановлюється на гаджет та технології доповненої реальності, можна побачити 3D-модель об'єкту, прослухати історичну довідку про автора й процес створення споруди. Також можуть бути створені спеціальні додатки з популяризацією об'єктів історико-культурної спадщини та музеями. Приклад такого додатку – Віртуальний ЛітМузей (Віртуальний ЛітМузей), на базі Харківського літературного музею, додаток Track Holodomor History.

Віртуальна реальність в сучасному музеї – більш складний і коштовний проєкт. Для нього треба спеціальне додаткове обладнання: шоломи віртуальної

реальності та ручні сенсори. Віртуальна реальність (VR) працює з вигаданим навколишнім світом, створеним за допомогою 3D-технологій. Для історико-культурних об'єктів Івано-Франківщини технології віртуальної реальності такі:

– неімерсивна. Цей тип віртуальної реальності зазвичай має на увазі 3D-симуляцію середовища, доступ до якого здійснюється через екран комп'ютера. Середовище може також генерувати звук, залежно від програми. Користувач має певний контроль над віртуальним середовищем за допомогою клавіатури, миші або іншого пристрою, але середовище безпосередньо не взаємодіє з користувачем. Прикладом неімерсивної віртуальної реальності є відеоігри;

– напівімерсивна. Цей тип віртуальної реальності пропонує частковий віртуальний досвід, доступ до якого здійснюється через екран комп'ютера, окуляри або гарнітуру. Він зосереджується, насамперед, на візуальному 3D-аспекті віртуальної реальності і не включає фізичні рухи так, як повне занурення. Поширеним прикладом напівзанурення у віртуальну реальність є симулятор польоту – використовується авіакомпаніями для навчання пілотів;

– повне занурення. Цей тип VR забезпечує найвищий рівень віртуальної реальності, повністю занурюючи користувача в змодельований 3D-світ. Він включає зір, звук і, в деяких випадках, дотик. Були навіть деякі експерименти з додаванням запаху. Туристи носять спеціальне обладнання (шоломи, окуляри, рукавички), і можуть повністю взаємодіяти з навколишнім середовищем. Середовище може включати таке обладнання, як бігові доріжки або стаціонарні велосипеди, щоб надати користувачам досвід переміщення в 3D-просторі.

Найпростіша форма віртуальної реальності – це 3D-зображення, яке можна досліджувати в інтерактивному режимі за допомогою персонального комп'ютера, зазвичай маніпулюючи клавішами або мишею так, щоб вміст зображення рухався в певному напрямку або збільшувався чи зменшувався. Більш складні спроби включають такі підходи, як фізичні кімнати, доповнені натільними пристроями, або тактильні пристрої, які дозволяють користувачам

«відчувати» віртуальні зображення. Приклади використання українськими музеями віртуальної реальності: локація VR в експозиції фортеці Тустань, в експозиції музею історії Дніпра. VR також може призвести до створення цілої індустрії віртуального туризму, що дозволить людям побачити місця, які вони, можливо, ніколи не зможуть побачити на власні очі. Вищезгадані технології повинні стати корисним маркетинговим інструментом для популяризації та просування історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області в умовах війни. Допоможуть змінити уявлення відвідувачів про музей, надати більше інформації про історико-культурну спадщину, сприяти туристичному розвитку регіону, збільшити прибутки від відвідання об'єктів історико-культурної спадщини та музеїв. Технології не слід розглядати як ворога культури. Навпаки, при правильному використанні технології можуть допомогти швидко наблизити відвідувачів до музею та історії, яку музей намагається передати.

Отже, сьогодні об'єкти історико-культурної спадщини та музеї України зазнають чималих руйнувань. Міжнародне законодавство неспроможне фізично захистити об'єкт культурної спадщини або музей на території активних бойових дій і в країні, яке перебуває у стані війни. Всі музеї на деокупованих територіях зазнали чималих пошкоджень або пограбовані. Найбільше об'єктів історико-культурної спадщини постраждали саме в Харківській області, через окупацію області в 2022 р. та постійні обстріли населених пунктів. Через війну, фізично не можливо зберегти пам'ятки і музеї. Але ми можемо зберегти їх в цифровому просторі за допомогою нових технологій: доповненої і віртуальної реальностей.

Івано-Франківська область повинна переймати такий досвід. Можуть бути створені музейні ігри, квести, гіді, додатки. Сьогодні у цифровому просторі для музеїв одним із популярних напрямків роботи – створення віртуальних музеїв. Створення 3-D музею можливе за допомогою використання фотограмметрії. Сьогодні все більше з'являється таких музеїв в різних областях України. Дана технологія також актуальна при створенні електронних музейних каталогів при

оцифровці об'ємних експонатів (посуду, скульптури, зброї, тощо). Одним із видів сучасної технології в музеї є доповнена реальність, яка не змінює а доповнює експозицію. Це можуть бути не лише зображення а й проєкції, звуковий супровід, історична довідка. Для передачі інформації достатньо лише мати гаджет та відповідний додаток або маркер. Інформація відкривається за допомогою маркера – QR-коду; якщо безмаркерна технологія – за допомогою GPS, подібні проєкти були розроблені в Опішні та Львові. Також музеї можуть розміщувати фото-, відео-матеріали, історичну довідку в окремому мобільному додатку. Крім доповненої реальності, музеї можуть використовувати віртуальну реальність, яка на відміну від попередньої, повністю змінює навколишній світ на вигаданий. Музейні проєкти більш коштовні через використання додаткового обладнання: шоломів та ручних сенсорів для віртуальної реальності. Віртуальна реальність є без занурення, з частковим зануренням, з повною імерсією.

Активне запровадження віртуальної реальності, ігрових технологій сприяє популяризації музею як розважального закладу. Змінює імідж музею, залучає активніше молоде покоління. Цифрові технології дозволяють зберігати об'єкти архітектури та створювати електронні каталоги, робити музей більш цікавим, популяризувати історико-культурну спадщину серед різних верст суспільства України та світу. Івано-Франківщина повинна впроваджувати дані технології.

Висновки до розділу 3.

Розроблено рекомендації з розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області на основі реалізації інноваційно-інвестиційних програм.

Надано пропозиції щодо впровадження цифрових технологій збереження та популяризації історико-культурних об'єктів регіону умовах воєнних дій. Івано-Франківщина повинна впроваджувати цифрові технології та цифрові рішення для популяризації та просування різних історико-культурних об'єктів регіону.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження автором досягнуто основну мету кваліфікаційної (дипломної) роботи, яка полягає у розробці рекомендацій та визначення перспектив розвитку історико-культурних об'єктів регіону (на прикладі івано-Франківської області).

Визначено проблеми вивчення, збереження й використання в туристичній діяльності об'єктів історико-культурної спадщини регіонів України. Цікавість туристів культурною спадщиною громади дає поштовх для посилення місцевого розвитку: окрім значних економічних можливостей, у громади виникає почуття гордості за свою локальну історію, що спонукає до охорони місцевої історії та пов'язаних із нею артефактів. Усвідомлюючи цінність культурних надбань, у громаді зростає загальний рівень поваги до навколишнього простору (зростання екологічної та політичної свідомості), відбувається активізація громадського життя, посилюється почуття локальної ідентичності. Постійне розширення діапазону культурних явищ, що споживаються туристами, також збільшує коло стейкхолдерів на цьому ринку, позитивно впливаючи на процес демократизації як самого культурного туризму, так і громад, що пропонують послуги на ньому

Розкрито основні теоретичні засади і методи дослідження історико-культурних об'єктів та їх використання у туристичній діяльності. Дослідження історико-культурних об'єктів вимагає застосування різноманітних методів, які допомагають розкрити їхню сутність, вивчити історичний контекст, культурні особливості, значення для суспільства та привабливість для сучасних туристів.

Досліджено сучасний стан та проблеми розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області. Івано-Франківська область відома багатою історією, яка знаходить відображення у різноманітних історико-культурних об'єктах. Вона має національне розмаїття, оскільки на її території зустрічаються сліди різних етнічних груп та культурних традицій. Область містить міста з

багатовіковою історією, архітектурні пам'ятки, культові споруди, національні парки, музеї та інші унікальні об'єкти. В області є шість міст, що згадуються в давньоруських літописах: Тисмениця, Снятин, Городенка, Тлумач, Коломия.

Проаналізовано особливості використання історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області в туристичній діяльності. Використання об'єктів історії та культури в Івано-Франківській області передбачає участь громади. Громади, включаючи мешканців, культурні організації, ентузіастів спадщини, активно беруть участь у збереженні, популяризації та інтерпретації об'єктів. Ініціативи на рівні громад (фестивалі, майстер-класи та культурні заходи) створюють почуття власності та гордості місцевого населення, зміцнюючи їх зв'язок із культурною спадщиною. Адміністрація Івано-Франківської області активно сприяє розробленню та впровадженню програм охорони довкілля.

Інституційне визнання важливості галузі туризму для Івано-Франківської області видно в нормативно-правових документах: визначають пріоритети та стратегії розвитку. Як приклад, обласна цільова програма розвитку туризму (2022 – 2026 роки) і стратегія розвитку Івано-Франківської області до 2025 року.

Проте, незважаючи на ці позитивні умови, Івано-Франківська область досі стикається з невирішеними проблемами в туристичній галузі, серед яких:

- незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема занедбані та занедбані замкові та палацові пам'ятки, незадовільна матеріально-технічна інфраструктура закладів культури та мистецтва, відсутність сучасних систем безпеки призводять до втрати цінних експонатів з музеїв та галерей тощо;

- поганий стан доріг у гірських районах області;

- низькоякісні транспортні послуги, зокрема, міжміське сполучення в межах Івано-Франківської області, включаючи труднощі з отриманням розкладу рейсів, скасування рейсів та невідповідний стан транспортних засобів;

- недостатня інформаційна та маркетингова підтримка для популяризації туристичних та інвестиційних можливостей в Івано-Франківській області.

Для вирішення цих завдань обласною адміністрацією розроблено програми розвитку на державному рівні, останньою з яких є «Проект обласної цільової програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022 – 2027 роки». Реалізація зазначеної важливої програми спрямована на посилення існуючої туристичної інфраструктури, сприяння комплексному розвитку туристичних центрів, розширення регіонального туристичного продукту, підвищення якості послуг, залучення інвестицій у туристичну галузь регіону.

Визначено, що основними стратегічними перспективами розвитку туризму в області є: розвиток туристичної інфраструктури і навігації; створення, а також підтримка конкурентоспроможних туристичних, курортних продуктів, атракцій; збереження і управління природною та культурною спадщиною; розширення мережі туристично-інформаційних центрів; забезпечення сталості туризму регіону шляхом зменшення негативного антропогенного впливу на довкілля, туристичну привабливість територій; розвиток ДПП та кластерних ініціатив; підвищення кваліфікації кадрів в туризмі; промоція туристичного потенціалу; проведення статистичних, маркетингових, соціологічних досліджень в туризмі; реалізація міжрегіональних і транскордонних проєктів у сфері туризму-курортів в Івано-Франківській області у воєнному та повоєнному періоді розвитку.

Розроблено рекомендації з розвитку історико-культурних об'єктів Івано-Франківської області на основі реалізації інноваційно-інвестиційних програм.

Надано пропозиції щодо впровадження цифрових технологій збереження та популяризація історико-культурних об'єктів регіону умовах воєнних дій. Івано-Франківщина повинна впроваджувати цифрові технології та цифрові рішення для популяризації та просування різних історико-культурних об'єктів регіону. Мають бути створені музейні ігри, квести, гіді, додатки. У цифровому просторі для музеїв одним напрямків роботи є створення віртуальних музеїв. Створення 3-D можливе за допомогою реалізації фотограмметрії. Сучасною технологією в музеї є доповнена реальність, яка не змінює а доповнює певну експозицію.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : Київ. нац. ун- т ім. Т. Шевченка, 2001. 395 с.
2. Безручко Л.С. Оцінка історико-культурних ресурсів Турківського району Львівської області для потреб туризму. Географія та туризм. 2012. Вип. 19. С. 94 – 100.
3. Братюк В. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. *Державне управління. Туризм. Економіка*. 2014. С. 77 – 83.
4. Брич М. Музеєфікація пам'яток архітектури та містобудування як засіб збереження історико-культурної спадщини. *Historical and cultural studies*. 2015. Vol. 2. № 1. С. 31 – 35.
5. Вечерський В. В. Фортеці й замки України: монографія. Деснянська правда. Чернігів: Чернігів-книга, 2011. 664 с.
6. Головне управління статистики в Івано-Франківській області. URL: <https://ifstat.gov.ua/>
7. Гнатюк Л.Р., Яременко О.Ю. Проблематика збереження палацово-паркових комплексів України. *Теорія та практика дизайну: зб. наук. праць*. Київ: НАУ, 2020. Вип. 20. С. 39 – 47.
8. Гончаров О., Роїк Ю. Перспективи використання історико- культурних пам'яток регіонів України в туристичній галузі (на прикладі культурної спадщини міста Немирова Вінницької області). *Етнічна історія народів Європи*. 2017. №52. С. 67 – 71.
9. Гресь-Євреїнова С.В., Цвілий С.М. Вплив війни на сферу обслуговування. *Інноваційний розвиток туризму та готельно-ресторанного господарства: монографія / колектив авторів ; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої*. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 97 – 118.

10. Гуменюк, Г. Історико-культурні пам'ятки Покуття: сучасний стан та перспективи використання в туризмі. *Вісник КНУКіМ*. 2020. № 3(1) С.104 – 114.
11. Данилюк В. Перспективи використання історико-культурнихресурсів в туристичній діяльності. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнароднийдосвід* : Зб. наук. праць за Матеріалами XIV Міжнародної наукової конференції. Львів, 2020. 458 с.
12. Державне агентство розвитку туризму. URL:<https://www.tourism.gov.ua> (дата звернення:28.04.2025).
13. Замки Західної України: Путівник. Львів: Аз-Арт, 2004. 96 с.
14. Ісаєнко, М. М., Крупа, І. П. До питання збереження та використання історико-культурних пам'яток у туристичній сфері. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації : тези доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 26–27 квіт., 2018 р. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. С. 133-136.
15. Історико-культурні ресурси Івано-Франківської області. URL: <https://studfile.net/preview/9858107/page:3/>
16. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини : Конвенція ООН з питань освіти, науки та культури від 16.11.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення:17.04.2025).
17. Копієвська О. Р. Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом. *Держава і право*. 2006. Вип. 33. С. 25 – 30.
18. Корсак Р. В., Берец А. Розвиток туризму в країнах Європейського Союзу та досвід організації для України на початку ХХІ ст. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 108. С. 98 – 101.
19. Лисий І. Туристична оцінка історико-культурного потенціалу замкових споруд Івано-Франківської області. *Схід*. 2016. №7(139), С. 25–29.
20. Луговий, Б. Замковий туризм на Тернопільщині: проблеми та перспективи. Рекомендовано Вченою радою ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»(Протокол № 3 від 28.10. 2021 року), 222 с.

21. Максим'як Л. Охорона, збереження та використання пам'яток культурно-історичної спадщини Івано-Франківщини: пріоритети, проблеми й перспективи. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2018. Вип. 8. С. 340 – 350.
22. Маланюк Т. Запрошує Прикарпаття. Львів : Манускрипт, 2016. 128 с.
23. Манявський скит. URL: <https://skytmaniava.if.ua/> (дата звернення: 02.03.2025).
24. Мартиненко І.Е. Конвенції ЮНЕСКО щодо захисту культурної спадщини: проблеми реалізації в національне законодавство. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 386 – 395.
25. Мельник Н.В., Мельник А.В., Коцан Х.І. Інновації на ринку туристичних послуг як інструмент формування іміджу дестинації. *Науковий вісник Чернівецького університету : Географія*. 2022. Вип. 838. С. 20 – 27.
26. Мельничук О. Всесвітня культурна та природна спадщина як складова концепції загальної спадщини людства. *Право України*. 2003. №12. С. 93 – 97.
27. Музеї Івано-Франківської області. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/poi_catalog/1041-museums-ivano-frankivsk-oblast.htm (дата звернення:01.03.2025).
28. Незюлик О., Завадовський Т., Каднічанський Д. Використання в туризмі палаців Івано-Франківської області. *Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2016. Вип. 40. С. 171 – 177.
29. Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: <https://www.if.gov.ua/> (дата звернення:12.03.2025).
30. Паньків Н. Туристичні ресурси Івано-Франківської області як складова культурно-історичної спадщини території. *Грааль науки*. 2022. № 14. С. 712.
31. Писарева І. В., Рарог А. В. Кінематографічний туризм, як перспективний напрям розвитку культурно-пізнавального туризму. *Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному*. 2020. С. 145.
32. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.

33. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення:17.05.2025).

34. Савранчук Л. А. Перспективи залучення історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у туристичну галузь краю. *Вісник ДІТБ*. 2014. № 18. С. 136 – 142.

35. Савранчук Л. Про деякі перспективи залучення історико-культурних ресурсів Івано-Франківської області у туристичну галузь краю. *Туризм і краєзнавство*. 2015. С. 465 – 473.

36. Сіреджук П. Фортифікації Галицької Гуцульщини. Івано-Франківськ: Карпати, 2010. № 2. С. 197 – 204.

37. Сприяння розвитку культури в Україні: моніторинг зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій. URL: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2020/10/povna-versiya.pdf> (дата звернення:01.04.2025).

38. Срібна К. Досвід організації замкового туризму у Чеській республіці. Розвиток освіти, науки: результати, проблеми, перспективи. Аспекти в розвитку науки та освіти. Конін. Ужгород. Херсон. Кривий Ріг: Освіт, 2018. С. 325 – 326.

39. Стан довкілля Івано-Франківщини. URL: <https://nyznoverbizkaotg.dosvit.org.ua/news/stan-dovkillya-ivano-frankivschini> (дата звернення: 29.03.2025).

40. Стан розвитку туризму в Івано-Франківській області. 2022 рік: здобутки і втрати у тилу. URL: <https://iftourism.com/news/article/na-prikarpati-pidbili-pidsumki-rozvitku-turizmu-v-2022-roci> (дата звернення:25.03.2025).

41. Торопова, Д. Д. Підхід до забезпечення сталого розвитку підприємств туристичної індустрії України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2020/2021. № 72 – 73. С. 28 – 38.

42. Трусова Н.В., Цвілий С.М. Стійкий безпечний інноваційний розвиток у вітчизняній територіальній туристичній дестинації. *Інтелект XXI*. 2023. №2. С. 42 – 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-2.7>.

43. Туристична Асоціація Івано-Франківщини. URL: <https://www.taif.org.ua> (дата звернення: 13.04.2025).

44. Хитра О. Туристичний брендинг в умовах економіки вражень. *Економіка та суспільство*. 2022. №42. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-64> (дата звернення: 01.04.2025).

45. Храми Франківська. URL: <http://surl.li/ikz> (дата звернення: 10.04.2025).

46. Цвілій С.М. Аналіз і оцінка інструментів стимулювання розвитку інвестиційного потенціалу туристичної індустрії. *Сталий розвиток економіки. Наукове видання*. 2023. № 1 (46). С. 149 – 154. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-21>.

47. Цвілій С. М. Стратегія відновлення потенціалу міжнародного співробітництва української індустрії туризму в кризових умовах геоекономічного простору. *Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проєктах* : кол. монографія / за ред. проф. М. Балджи. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2024. С. 518–566. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.27539>.

48. Цвілій С. М., Кукліна Т. С., Каптюх Т. В. Перспективні туристичні тренди в контексті повоєнного відновлення вітчизняної індустрії туризму та її сталого розвитку. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. №8. ID статті: 82. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13141226>.

49. Черешнюк Т., Кузишин А. Європейський досвід використання оборонних споруд з метою туризму та рекреації. *Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки*. 2020. №2. С. 115 – 123.

50. Charte internationale du tourisme culturel URL: <https://www.icomos.org/fr/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/176-charte-internationale-du-tourisme-culturel> (дата звернення: 31.03.2025).

51. ICCROM. URL: <https://www.iccrom.org/> (дата звернення: 11.03.2025).

52. ICOM. URL: <http://www.icom.in.ua/> (дата звернення: 16.04.2025).

53. ICOMOS. URL: <https://www.icomos.org/en> (дата звернення: 02.04.2025).

54. Organization of World Heritage Cities. URL: <https://www.ovpm.org/> (дата звернення: 11.04.2025).
55. Picard M. Bali. *Tourisme culturel et culture touristique*, Paris, L'Har. 2022.
56. Polyvach K. *Cultural Heritage and its Influence on Development of Regions of Ukraine*. Kyiv, 2012. 208 p.
57. Polyvach K. *Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine (sociogeographical research)*. Kyiv, 2017. 24 p.
58. UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex URL: http://tourlib.net/wto/UNWTO_Barometer_2021_01.pdf (дата звернення: 19.04.2025).
59. Tsviliy S. Tourism industry methodology: potential for business development and regulation in countries of the world. *Economics and Region*. 2024. № 3 (94). 178 p. Pp. 30-40. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3479](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3479).
60. Tsviliy S., Mykhailyk D., Gurova D., Ogloblina V., Korniienko O. Strategy for the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry of Ukraine in the International Economic System. *Theoretical & Practical Research in Economic Fields*. 2024. V. 15. №3. Pp. 610. DOI: [https://doi.org/10.14505/tpref.v15.3\(31\).08](https://doi.org/10.14505/tpref.v15.3(31).08).
61. Tsviliy S., Mykhailyk D., Ogloblina V., Gurova D., Korniienko O. The Mechanism of Activation of Investment Potential in the PostConflict Period of Development of the Tourism Industry. *QUBAHAN ACADEMIC JOURNAL*. 2024. Vol. 4. №3. Pp. 175–194. DOI: <https://doi.org/10.48161/qaj.v4n3a213>.
62. Zaytseva V.M., Tsviliy S.M., Demko V.S., Klopov I.O., Kovalenko V.I. Internalization of the investment environment in the international tourism industry. *Apuntes del CENES*. Vol. 43. № 78. 2024. Pp. 91 – 123. DOI: <https://doi.org/10.19053/uptc.01203053.v43.n78.2024.16971>
63. Яременко А.М. Перспективи розвитку історико-культурних об'єктів регіону. *Тиждень науки – 2025* : матер. щоріч. наук.-пр. конф. викл., наук., мол. уч., асп., студ. НУ «Запорізька політехніка», 14 – 18 квітня 2025 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2025. С. 100 – 102.

ДОДАТКИ

Додаток А

Про регіональну цільову програму розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022 – 2026 роки

УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
Восьме демократичне скликання
(Десята сесія)
РІШЕННЯ
від 12.11.2021. № 282-10/2021
м. Івано-Франківськ

Про регіональну цільову програму розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022-2026 роки

Розглянувши проєкт регіональної цільової програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022-2026 роки, розроблений на виконання Стратегії розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 21.02.2020. № 1381-34/2020, відповідно до статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» обласна рада

вирішила:

1. Затвердити регіональну цільову програму розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022-2026 роки (далі – Програма), що додається.
2. Встановити, що бюджетні призначення для реалізації заходів Програми на кожен рік передбачаються щорічно при формуванні обласного бюджету, виходячи з можливостей його дохідної частини, і затверджуються рішенням обласної ради про обласний бюджет на відповідний бюджетний період.
3. Рекомендувати сільським, селищним, міським радам при затвердженні місцевих бюджетів щорічно передбачати кошти на розвиток туризму.
4. Контроль за виконанням рішення покласти на першого заступника голови обласної ради В. Гладія і постійну комісію обласної ради з питань екології, раціонального природокористування та розвитку туризму (С. Басараб).

Голова обласної ради _____ **Олександр Сич**

Регіональна цільова програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2022-2026 роки – <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2021/11/282-10.pdf>

Додаток Б

Церква Благовіщення Пречистої Діви Марії

Костел кармелітів

